

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Факультет управління персоналом, соціології та психології

Кафедри педагогіки та психології

Освітньо-професійна програма «Економічна та соціальна психологія»

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність 053 Психологія

спеціалізація Економічна та соціальна психологія

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНОСТІ ТА
ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ**

Здобувача Усенко Катерина Тарасівна

_____ підпис

Науковий керівник: Доцент кафедри педагогіки
та психології, к.п.н., доцент

_____ Борисенко Л.Л

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: _____
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

_____ (підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет управління персоналом, соціології та психології
Кафедра педагогіки та психології

Освітньо-професійна програма «Економічна та соціальна психологія»

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 053 Психологія

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
_____ Ліна КОЛЕСНИЧЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)
«...» _____ 2023р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки та
психології
_____ Марина АРТЮШИНА
(підпис) (ініціали (ім'я, прізвище))
«.....» _____ 2023р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачці Усенко Катерині Тарасівні

денної (очної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи
на тему: «Взаємозв'язок соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту
особистості»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «30» жовтня 2023 р. № 1994-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичних даних, а також Інтернет-джерелах з теми дослідження.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Науково-практичні підходи до проблеми дослідження емоційного інтелекту особистості
Розділ 2	Емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості
Об'єкт дослідження:	емоційний інтелект
Предмет дослідження:	особливості взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості.

Мета бакалаврської дипломної роботи:	теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості, емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку між ними.
---	---

Конкретні завдання, які студент повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1.	здійснити аналіз наукової літератури проблеми дослідження емоційного інтелекту та описати його структуру; охарактеризувати сутність поняття «соціальна фрустрованість» особистості та визначити особливості її прояву;
У розділі 2	провести емпіричне дослідження для виявлення взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості; проаналізувати отримані дані емпіричного дослідження.

**Завдання підготував
науковий керівник**

(підпис)

Лариса БОРИСЕНКО

(ім'я, прізвище)

« 3 » листопада 2023р.

**Завдання одержала
студентка**

(підпис)

Катерина УСЕНКО

(ім'я, прізвище)

« 3 » листопада 2023р.

РЕФЕРАТ

Взаємозв'язок соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 51 сторінку, 7 таблиць та 5 рисунків, список використаних джерел.

Об'єктом дослідження є емоційний інтелект.

Предмет дослідження – особливості взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості.

Метою роботи є теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості, емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку між ними.

Згідно визначеної мети, було сформовано наступні задачі:

1. Здійснити аналіз наукової літератури проблеми дослідження емоційного інтелекту та описати його структуру.

2. Охарактеризувати сутність поняття «соціальна фрустрованість» особистості та визначити особливості її прояву.

3. Провести емпіричне дослідження для виявлення взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості.

4. Проаналізувати отримані дані емпіричного дослідження.

Методи дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, систематизація й узагальнення даних, що представлені у науковій літературі щодо сучасного стану теми дослідження;

- *емпіричні:* анкетування, тестування (з використанням гугл-форми); використання психодіагностичних методик: Тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла; методика рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана- В. Бойка для студентів; Методика діагностика емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн); валідизована методика шкали стресостійкості Коннора – Девідсона;

- *математико-статистичні:* відсотковий аналіз, кореляційний аналіз за методом Пірсона, для перевірки відмінностей двох вибірок – Т-критерій Стьюдента (Програма Excel та пакет SPSS).

Основні результати дослідження: Здійснено теоретичний аналіз проблеми соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості. Емоційний інтелект визначено як комплексну здатність, що включає усвідомлення, розуміння та управління своїми емоціями, а також емоціями інших людей, а також здатність до емпатії. За результатами емпіричного дослідження виявлено статистично значущі розбіжності в інтегративному показнику емоційного інтелекту між студентами-психологами і студентами-економістами. За результатами кореляційного аналізу не виявлено статистично значущого взаємозв'язку між інтегральним показником емоційного інтелекту та соціальною фрустрованістю. *Практичне значення отриманих*

результатів. Результати та висновки дослідження можуть бути використані під час професійного навчання студентів різних спеціальностей для поглибленого вивчення та застосування шляхів, способів розвитку емоційного інтелекту та подолання соціальної фрустрованості.

Рік захисту роботи - 2024.

Ключові слова: емоційний інтелект, соціальна фрустрованість, психічні стани, стресостійкість, студенти.

ВІДГУК

на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувачки вищої освіти

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
спеціальності 053 «Психологія» освітньо-професійної програми
«Економічна та соціальна психологія» освітнього ступеня бакалавр

Усенко Катерини Тарасівни

на тему: **«Взаємозв'язок соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту
особистості»**

Актуальність теми дослідження. Вивчення феномена емоційного інтелекту показало, що життєвий успіх людини залежить не стільки від високих показників IQ, скільки від EQ. Коли людина вміє розбиратися у своїх емоційних переживаннях, управляти своїм емоційним станом, їй значно легше долати життєві труднощі та стресові ситуації. Емоційний інтелект може виступати потужним особистісним ресурсом в подоланні соціальної фрустрованості, що значно збільшує шанси розв'язувати складні життєві і професійні ситуації в умовах воєнного стану. Тому тема дипломної роботи є актуальною проблемою соціальної психології.

Автором здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження, розкрито сутність основних понять дослідження: «емоційний інтелект», «соціальна фрустрованість». Зміст та порядок проведення дослідження відповідають поставленим завданням та меті. Використано валідний психодіагностичний інструментарій.

Здійснено кореляційний аналіз емоційного інтелекту без врахування даних за всіма показниками шкал та показниками соціальної фрустрованості.

Цінність теоретичних висновків і практичних рекомендацій. Отримані результати можуть бути використані під час професійного навчання студентів різних спеціальностей для поглибленого вивчення та застосування шляхів, способів розвитку емоційного інтелекту та в роботі центрів соціальної адаптації та психологічної допомоги ЗВО.

До недоліків роботи можна віднести: наявність повторів, термінологічних неточностей в деяких місцях тексту, орфографічних та стилістичних помилок.

Бакалаврська робота Усенко К.Т. на тему «Взаємозв'язок соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості» виконана на достатньому рівні, формально відповідає існуючим вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт освітнього ступеня «бакалавр» за напрямом «Психологія», може бути рекомендована до захисту в ЕК.

Науковий керівник:

доцент кафедри педагогіки та психології,

к.пед.н., доцент

12 червня 2023 року.

Л.Л. Борисенко

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну бакалаврську роботу здобувачки вищої освіти
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
спеціальності 053 «Психологія»

освітньо-професійної програми «Економічна та соціальна психологія»

Усенко Катерини Тарасівни

на тему: «Взаємозв'язок соціальної фрустрації та емоційного інтелекту особистості»

Проблема емоційного інтелекту в психології особливої актуальності набуває у періоди соціальних потрясінь, зокрема в умовах воєнного стану. Ця екстремальна ситуація може виступати як загроза і викликати стан соціальної фрустрації серед представників різних соціальних верств населення, що виникає при блокуванні соціально значущих та особистісних потреб та цілей. Емоційний інтелект може виступати потужним особистісним ресурсом в подоланні соціальної фрустрації, що значно збільшує шанси розв'язувати складні життєві ситуації в умовах воєнного стану. Тому актуальним є дослідження особливостей взаємозв'язку соціальної фрустрації та емоційного інтелекту особистості.

У першому розділі дипломної роботи авторка здійснила теоретичний аналіз психологічної літератури з даної проблематики; проаналізувала та охарактеризувала основні базові поняття: «емоційний інтелект», «соціальна фрустрація». Водночас, недостатньо обгрунтовано логіку основного напрямку дослідження, що пов'язано з використанням інших психологічних конструктів («психічні стани» та «стресостійкість»).

У другому розділі (підрозділ 2.1) описано психодіагностичні методики для проведення емпіричного дослідження (показники та рівні прояву). Але в самому дослідженні результати отриманих даних використано не в повному обсязі: в підрозділі 2.2 здійснено аналіз відмінностей між групами респондентів тільки інтегральних показників емоційного інтелекту за критерієм Т-Ст'юдента, без врахування даних за всіма шкалами методики Н.Холла; кореляційний аналіз слід було б проводити між всіма шкальними показниками емоційного інтелекту та показниками соціальної фрустрації, емпатії та стресостійкості. Ці дані могли б слугувати для обгрунтування особливостей взаємозв'язку соціальної фрустрації та емоційного інтелекту особистості з іншими психологічними конструктами – емпатією та стресостійкістю.

Недоліком роботи можна вважати: наявність термінологічних неточностей, відсутність наукового стилю в різних місцях тексту, безліч повторів, орфографічних та стилістичних помилок.

Бакалаврська робота Усенко К.Т. на тему «Взаємозв'язок соціальної фрустрації та емоційного інтелекту особистості» виконана на достатньому рівні, формально відповідає існуючим вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт освітнього ступеня «бакалавр» за напрямом «Психологія», може бути рекомендована до захисту в ЕК.

Рецензент:

Доцент кафедри соціальних технологій
Національного авіаційного університету
канд. психологічних наук, доцент
13 червня 2024 р.

М.І. Радченко,

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.	НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ.....	7
1.1.	Сутність поняття «емоційного інтелекту» та його структури	7
1.2.	Соціальна фрустрованість особистості та особливості її прояву.....	22
	Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2.	ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ.....	27
2.1	Методика та організація дослідження.....	27
2.2.	Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	31
	Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ.....		53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....		56
ДОДАТКИ		63
.....		

ВСТУП

Актуальність теми дослідження В умовах надзвичайно складних соціально-політичних, економічних обставинах, пов'язаними з російською військовою агресією, в українському суспільстві на сьогоднішній день особливої актуальності набуває дослідження емоційної сфери особистості, що полягає у використанні власних переживань складної ситуації як ресурсу для самоконтролю, управління власними емоціями та інших людей, ресурсу для власної самореалізації, самомотивування та мотивування інших людей; що обумовлюють потреби в емоційному зусиллі для подолання тривоги, стресу, фрустрації. Складні екстремальні умови для життєдіяльності особистості (воєнний стан в Україні, економічна криза) призводять до соціальної депривації, невдоволеності, неможливості професійного та особистісного саморозвитку, виникнення негативних психічних станів, що в свою чергу призводять до соціальної фрустрованості. Щоб адаптуватися до нових умов життєдіяльності, долати негативний вплив фрустраторів, - особливого значення набувають такі якості особистості, як вміння управляти емоціями, вчасно їх диференціювати та контролювати, проявляти емоційну гнучкість. Таким чином емоційний інтелект може виступати потужним особистісним ресурсом в подоланні соціальної фрустрованості, що значно збільшує шанси розв'язувати складні життєві і професійні ситуації в умовах воєнного стану. Тому доцільним видається дослідження особливостей взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості.

Вчені-психологи наголошують, що високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчувати внутрішню свободу та відповідальність за себе, допомагає справлятися з тривогою, стресом, що є важливим кроком у збереженні психологічного та фізичного здоров'я людини.

Концепції емоційного інтелекту розробляли зарубіжні вчені Д. Гоулман, П. Саловей, Дж. Мейєр, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, Р. Купер, А. Саваф, Х. Вайсбах, У. Дакс, К. Кеннон, Дж. Готтман, Д. Робертс, М. Зайднер,

Дж. Меттьюс, Д. Карузо, У. Пейн та ін. В Україні у вивченні емоційного інтелекту зробили вагомий внесок вчені-дослідники І. Аршава, О. Власова, С. Дерев'янка, Н. Коврига, Е. Носенко, В. Зарицька, С. Могиляста, М. Савчук.

Соціальна фрустрованість відображує стан переживання нереалізованих намірів і незадоволених потреб особистості в соціумі. (Карамушка Л.М.), як блокування цілеспрямованої поведінки та як один із наслідків соціальної напруженості. Тому одним із можливих шляхів подолання наслідків соціальної фрустрованості є емоційне урегулювання поведінкою людини, що визначається суб'єктивним поясненням можливості подолати перешкоду, пізнанням сутності та змісту власних переживань.

Проблему соціальної фрустрованості розглядали як зарубіжні науковці Д. Майерс, Р. Баркер, Д. Дембо, Т Сельє, Л. Вассерман, С. Розенцвейг, Д. Креч, Н. Лівсон, Р. Кратчфілд, Н. Міллер, Д. Доллард, так і українські О. Ішук, О. Креденцер, Л. Карамушка, К. Терещенко, А. Шевченко, Г. Тимошко. Отже, виходячи із вищезазначеного, тема дослідження є актуальною, оскільки події сучасного світу несуть загрозу для нормальної життєдіяльності людини, що призводить до соціальної фрустрованості, а емоційний інтелект виступає регулятором в подоланні психічної напруженості, соціальної депривації, почуття безвихідності, безнадії та зневіри.

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект.

Предмет – особливості взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості.

Метою дослідження є теоретичний аналіз проблеми емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості, емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку між ними.

Відповідно до мети сформовано такі **завдання дослідження** :

– здійснити аналіз наукової літератури проблеми дослідження емоційного інтелекту та описати його структуру;

– охарактеризувати сутність поняття «соціальна фрустрованість» особистості та визначити особливості її прояву;

– провести емпіричне дослідження для виявлення взаємозв'язку соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості;

- Проаналізувати отримані дані емпіричного дослідження.

Методи дослідження.

У процесі виконання роботи для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження:

– *теоретичні* – аналіз, систематизація й узагальнення даних, що представлені у науковій літературі щодо сучасного стану теми дослідження;

– *емпіричні* – анкетування, тестування(з використанням гугл-форми); використання психодіагностичних методик: Тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла; методика рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана- В. Бойка для студентів; Методика діагностика емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн); валідизована методика шкали стресостійкості Коннора – Девідсона;

– *математико-статистичні*: відсотковий аналіз, кореляційний аналіз за методом Пірсона, для перевірки відмінностей двох вибірок – Т-критерій Стьюдента.

Теоретична значущість одержаних результатів полягає у поглибленні дослідження проблеми емоційного інтелекту, його особливостей та зв'язків з соціальною фрустрованістю.

Практичне значення одержаних результатів. Результати та висновки дослідження можуть бути використані під час професійного навчання студентів різних спеціальностей для поглибленого вивчення та застосування шляхів, способів розвитку емоційного інтелекту та подолання соціальної фрустрованості.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, що налічує 65 найменувань і додатків, текст містить 7 таблиць та 5 рисунків. Загальний обсяг роботи складає 71 сторінка. Основний зміст викладено на 51 сторінці.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сутність поняття «емоційного інтелекту» та його структури

Д. Гоулман вважає, що **емоційний інтелект** – це здатність повністю усвідомлювати свої емоції та почуття, ефективно керувати ними, розуміти емоції інших людей і контролювати свої емоційні реакції. Він включає у себе вміння регулювати емоційні стани інших, підтримувати гармонійні взаємини із оточуючими, розпізнавати їхні поточні потреби, проявляти високу емпатію і сприяти розвитку їхніх сильних сторін [13,17, 15].

Із розвитком емоційного інтелекту, ми можемо краще розуміти себе та пізнавати свої емоції, діяти спокійно, знаходячись під певним моральним тиском, визнавати свої помилки, володіти емпатією, ефективно працювати над приборканням наших внутрішніх страхів [13]. Тобто можна сказати, що перш за все, емоційний інтелект допомагає нам у спілкуванні із оточуючими. Ми вважаємо, що завдяки емоційному інтелекту особистість може побудувати ефективні зв'язки у спілкуванні з оточуючими та налаштуватися та настроїти людини, з якою спілкується та виражати вільно та грамотно свої почуття, не руйнуючи при цьому комунікацію з людьми і не ображаючи почуття своїх співрозмовників.

Ще із самого початку пізнання людини як особистості, різні науковці та психологи цікавилися, що являє собою інтелект чому він має такий вплив на особистість.

Ідеї формування концепції емоційного інтелекту як фактору пізнання, гармонізації та усвідомлення особистості як самої себе сягають іще часів Античності. «Особливої уваги слід приділити ідеям Аристотеля, який зробив значний внесок, про взаємозв'язок когніцій та емоцій» [35, с.8]. Філософ вважав, що «когнітивні оцінки не є єдиними факторами, що впливають на емоції, оскільки емоційні стани можуть впливати на когніції та судження».

Аристотель вважав, що «адаптивним є не наявність або відсутність емоції, а помірність в емоціях, яка досягається за рахунок розуму» [35, с.8].

Також за його ідеєю емоціями є те, що може мати настільки сильний вплив на стан людини, що впливає на її здібності до міркувань і супроводжується задоволенням або стражданнями. Особлива увага приділялась емоціям гніву та страху. які, згідно з поглядами філософа, повинні підпорядковуватись розуму та слугувати етичним цілям. Емоцію гніву Аристотель розглядав як природну реакцію на провокацію і як моральну силу, яка піддається культивуванню з боку розуму. Великий філософ першим підкреслив когнітивний компонент при оцінці стимулів, що викликають гнів [35]. Зокрема, *емоція гніву* розглядалась як природна реакція на провокацію і є моральною силою, яка піддається процесу формування у особистості певного уявлення про оточуючий її світ з точки хору усвідомлення і закріплення певної поведінки. Було також підкреслено когнітивний компонент при оцінці стимулів, що можуть викликати гнів. На думку філософа, такими стимулами можуть стати реальне виявлення неповаги, уявна неповага, а також будь-яке помилкове тлумачення поведінки. Але усе одно, навіть невинуватий гнів, який виник через помилкову інтерпретацію, є справжньою емоцією. Тож, наслідком аналізу суб'єктивного сприйняття стимулу вистпають емоційні переживання [35].

Слід також зазначити, що наш розум слугує не тільки джерелом емоційної реакції на певні стимули, а також і ключем до врегулювання емоцій.

Так Р. Декарт, так само як і Аристотель, вважав емоцій розум ключем до саморегуляції. Якщо емоції заважають адекватно сприймати дійсність та раціонально діяти, то розум дає можливість спрямовати власні пристрасті належним чином і прийти до відповідної поведінки. Тобто емоційний розум спрямовує емоційну реакцію на служіння людському «Я» [55].

Якщо більш детально розглядати становлення емоційного інтелекту як досліджуваного явища у психології, то завдяки працям зарубіжних науковців вдалося виділити наступні етапи [46]: 1) 1900 - 1969 рр. - емоції та інтелект розглядалися переважно як окремі елементи;

2) 1970 - 1989 рр. – емоції стали досліджувалися як компонент когнітивного напрямку психології;

3) 1990 - 1993 рр. - перша наукова публікація, дефініція та опитувальник для вимірювання рівня емоційного інтелекту;

4) 1994 - 1997 рр. – введення та утвердження в суспільстві феномену емоційний інтелект;

5) з 1998 року по теперішній час – дослідження емоційного інтелекту у самому розквіті та емоційний інтелект активно вивчається [46].

У 1912 році німецький психолог В. Штерн [46] запропонував вимірювання інтелектуальних здібностей людини за допомогою коефіцієнта інтелекту (IQ Intelligence Quotient). Він вважав, що здатність людини управляти своїми емоціями, а також розуміти та контролювати емоції інших, є більш точним показником характеристик особистості, ніж здатність до логічного мислення [6].

У дослідженні соціального інтелекту також важливі такі погляди вчених, як С. Штейн [30], Ч. Хант, Г. Олпорт [63], Дж. Гілфорд, М. Саллівен тощо [3].

За історією виникнення дослідження емоційного інтелекту починається з 1920 року. Адже у 1920 році Е. Торндайк був один із перших американських психологів, хто виокремив емоційний інтелект, коли досліджував соціальний інтелект [13]. Е. Торндайком було введено поняття «соціальний інтелект», який проявляється в міжособистісних стосунках. Оскільки вчений був представником біхевіористичного напрямку, то основною функцією соціального інтелекту він вважав прогнозування, розуміння та управління саме поведінки особистості у суспільстві при взаємодії з іншими [50]. Це пояснюється тим, що соціальний інтелект як і емоційний інтелект є необхідними для вираження почуттів, бажань та емпатії і разом із цим розуміння потреб інших людей. Тобто у даному випадку ідеться про розумну взаємодію між членами певного суспільства та здатність розуміти один одного.

Варто також зазначити, у формуванні емоційного інтелекту важливі також наявність особистісних та соціальних факторів, що допомагають швидше

адаптуватися до нових змін та до нових соціальних умов. У 1940 році видатний психолог Д. Векслер пише у своїй науковій статті про інтелектуальні та неінтелектуальні компоненти (афективні, особистісні та соціальні фактори). Психолог також вважав, що неінтелектуальні компоненти є більш важливими для індивідуального розвитку та соціальної адаптації, ніж інтелектуальні [27].

Г. Гарднер здійснив значимий внесок у становлення концепції емоційного інтелекту як сучасного психологічного феномену у своїй науковій праці, монографії «*Frames of Mind: the Theory of Multiple Intelligences*» [49]. Основна теза автора полягала в обґрунтуванні необхідності перегляду традиційних стандартів та підходів до дослідження емоційного інтелекту. Г. Гарднер висунув гіпотезу, що успішність життєдіяльності людини визначається не єдиним універсальним типом інтелекту, а різними його формами [10].

До них належать:

Просторовий інтелект. Даний вид інтелекту дозволяє нам сприймати та відтворювати зорові образи, також бере участь у відтворенні візуальної інформації та у перетворенні її на просторову. Тож завдяки просторовому інтелекту людина здатна відтворювати та збирати нові образи, з навколишнього світу, відтворювати їх у пам'яті, зіставляти зі старими, уже відомими їй образами, перевертати та змінювати за допомогою уяви.

Внутрішньо-особистісний інтелект. Перш за все, внутрішньоособистісний інтелект представляє собою чітке сприйняття особистістю самої себе, розуміти свій внутрішній стан, емоції, почуття. Також через даний тип інтелекту особистість вибудовує свою самооцінку, поступово розуміючи себе тобто реально оцінює себе через розкриття свого саморозуміння.

Вербальний інтелект. У цьому інтелекті розуміється розуміння, мовлення та вимови слів, речень, всилівів, здатність до промов тощо. Даний тип інтелекту дозволяє опанувати нові сенсові фонетичні та граматичні частини

мови, щоб задіяти мову у різних життєвих ситуаціях при комунікації однієї людини з іншою.

Кінестетичний інтелект або ж тілесно-кінестетичний. Цей інтелект дозволяє людині виконувати різноманітні завдання, задіюючи при цьому усі частини тіла. Для прикладу, щоб створити певний продукт діяльності, необхідно підключати дрібну моторику для створення певної маніпуляції із зовнішніми речами.

Музичний інтелект. Даний вид інтелекту розуміється як здатність створювати та розуміти певні сенси, створені звуками. Завдяки цьому розумінню вдається сприймати такі характеристики звуку як ритм, тембр та частоту звуків та створювати з них повноцінну зв'язку звукових сигналів, під якими ми розуміємо, наприклад, музику, мову, окремі звуки тощо.

Міжособистісний інтелект. Під цим видом інтелекту варто розуміти здатність розуміти інших людей та взаємодіяти з ними. Завдяки цьому інтелекту людина може ефективно помічати відмінності між людьми та будувати комунікації зі своїми оточуючи, відштовхуючись від їхніх індивідуальних властивостей.

Логіко-математичний інтелект. Цей вид інтелекту дозволяє розвивати абстрактне мислення. Даний вид інтелекту також може оцінюватися тестами IQ, і дозволяє встановити зв'язок між об'єктами та діями щодо них [12].

Завдяки даним формам прояву інтелекту, можна сказати, що емоційний інтелект тісно пов'язаний із кожною сферою нашого життя та допомагає розвивати наші навички комунікації, зокрема на основі внутрішньоособистісного та міжособистісного інтелекту можна розглядати емоційний інтелект як один із важливих компонентів зв'язку емоцій та якісної комунікації [47].

У 1990 Д. Мейер і П. Селовей ввели поняття «емоційний інтелект» і започаткували дослідницьку програму для його вимірювання. У 1995 році Д. Гоулман опублікував книгу «Емоційний інтелект» («Emotional Intelligence»). Таким чином, емоційна сфера почала цікавити науковців не лише в соціальній

практиці, але і у клінічній. Дослідження почуттів стали більш пріоритетними, особливо щодо того, як вони впливають на особистість, а також їхнє усвідомлення або неусвідомлення [13,16].

Одним із прикладів вивчення можна віднести неможливість усвідомлення власних почуттів та їхнє вираження, тобто алекситимію, яка почала вивчатися Пітером Сіфнеосом у 1973 році [65], а також емпатію, тобто здатністю розуміти почуття та емоції інших людей та співпереживати їм [13].

На сучасному етапі розвитку технологій застосовують розуміння емоцій на автоматизованому рівні в рамках вивчення штучного інтелекту [53,35,36].

Д. Гоулман сформував на основі 4-х гілок Дж. Мейера та П. Саловея основні складові емоційного інтелекту, до яких належать:

1) самосвідомість (з англ. Self – awareness) – це усвідомлення особистістю емоційного свого стану та розуміння, як він може вплинути на інших;

2) самоконтроль (з англ. Self – management) – контроль власних емоцій та стримування їх перед тим, як зреагувати на даний імпульс;

3) мотивація (з англ. motivation) – використання емоцій для досягнення певної мети, отримувати задоволення від зробленої роботи, підкріплюючи при цьому себе позитивними емоціями та підкріплюючи цим своє бажання продовжувати далі;

4) емпатія (з англ. empathy) – здатність відчувати емоції інших людей, щоб краще їх розуміти, ставлячи себе на їхнє місце;

5) навички (з англ. soft skills) – управління стосунків, мотивування інших та передача їм власного досвіду [41].

Завдяки Д. Голману, легко зрозуміти, що емоційний важливий в усіх сферах нашого життя, у тому числі у робочих та навчальних процесах. Як результат, десятки тисяч шкіл по всьому світу включають у свої навчальні програми «соціальне та емоційне навчання». У деяких школах курси, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, є обов'язковими [46].

Здебільшого поняття «емоційний інтелект» не було достатньо розповсюдженим, особливо серед українських дослідників, оскільки раніше

використовували слова емпатія, емоційна свідомість, соціальна компетентність [23].

О. Милославська зазначає, що «попри те, що сьогодні поняття «емоційний інтелект» стало набагато більш вживаним і популярним за свого попередника, у сучасній науковій думці існує консенсус щодо того, що емоційний інтелект розглядається, як складова соціального інтелекту, яка, проте, багато в чому, особливо в популярності та рівню зацікавленості як серед дослідників, так і серед широких верств населення, вже перевершила свого попередника» [7, с. 240-245].

В. Сухомлинський зазначав, вкрай важливим є поєднання емоційного інтелекту з моральною, інтелектуальною емоційною та естетичною сферами життя, оскільки іще із раннього дитинства людина пізнає навколишній світ за допомогою своїх власних емоцій та почуттів. Також на думку педагога, найчастіше дитина іще починаючи із молодших класів, могла відчувати себе невдоволеною та не отримувала радості та яскравих емоцій, через одноманітні шкільні завдання. У майбутньому це супроводжувалося нудьгою на заняттях та неможливістю сконцентруватися, що у кінцевому випадку призводило до того, що дитина втрачала інтерес не тільки до навчання, а й до спілкування із іншими дітьми. Урешті решт, така поведінка призводила до зниження продуктивності у навчанні. Дитина, розуміючи, що не може досягти тих чи інших успіхів у навчанні, які б їй хотілося, відчуває сум та розчарування від учбового процесу, що негативно впливає на самооцінку, що у майбутньому, більш зрілому віці, може призвести до соціальної фрустрованості від того, що дитина не змогла раніше досягти певних успіхів у навчанні, у спілкуванні з однолітками, певних дитячих досягнень (бажання виділитися, бути частиною команди та бути у колективі, тощо). Тому, Василь Сухомлинський зазначає, що із самого початку необхідно необхідно давати можливість дітям виражати свої емоції, давати свої ідеї щодо навчального процесу, думати самостійно та творчо під час виконання шкільних задач та завдань. Дані речі є вкрай необхідними для того, щоб навчитися підвищувати рівень емоційного інтелекту у майбутньому [46].

Н. Коврига і Е. Носенко зазначають, що під час педагогічного процесу необхідно розробляти нові підходи до навчання, розвиваючи при цьому комунікативні навички, що у майбутньому може допомогти здобувачам освіти знаходити нові зв'язки та краще налагоджувати стосунки [32, 43].

Також за допомогою емоційного інтелекту особистість може легше виражати емпатію та знаходити спільну мову навіть у тих ситуаціях, коли співрозмовники не поділяють думок один одного та виражають «нетерпимість до нетерпимості». Наприклад, мова може іти про певні упередження, які та чи інша людина не приймає. Але людина із , що має високий рівень інтелекту розуміє, що не можна *змінити* ставлення людей до тих чи інших упереджень чи стереотипів, яких вони дотримуються, просто змінити ставлення до людей та прийняти їхнє ставлення до стереотипів, при цьому залишаючи своє ставлення до того чи іншого явища, з якого пішли упередження та стереотипи [3, 13].

Як уже зазначалося раніше, емоційний інтелект допомагає нам диференціювати позитивні та негативні почуття. Найголовніше у такому розумінні не тільки розуміти їхнє вираження, а й управління емоційними станами, які викликають ці почуття не тільки своїми власними, а й станами інших людей [3]. Як відомо, структура емоційного інтелекту включає у себе 2 аспекти: внутрішньо-особистісний та міжособистісний. Внутрішньо-особистісний характеризується такими компонентами як самооцінка, впевненість у собі, давання ради своїм почуттям, вміння опанувати себе (самоконтроль), відповідальність перш за все за себе, внутрішня мотивація, гнучкість та креативність у досягненні поставлених перед собою цілей. Міжособистісний аспект спрямований перш за все, на спілкування та комунікабельність із оточуючими, толерантність, відкритість до людей та нових ідей, позитивне або ж негативне, або нейтральне ставлення оточуючих [51,3].

Також від рівня емоційного інтелекту залежить рівень успішності та самореалізації особистості. Тобто, можна зробити припущення, що маючи **високий** рівень емоційного інтелекту, особистість може брати уже

відповідальність за себе та свої почуття, вмотивувати себе до створення задуманих задач і знаходити баланс між власними емоціями та розум. Якщо говорити про **низький** рівень емоційного інтелекту, то маючий такий рівень, людина схильна до страхів та тривожності та неможливості обміркувати причини їх виникнення, агресії, емоційної нестабільності, почуття провини, а також апатію [2], що у подальшому може призвести до соціальної фрустрованості, через неможливість побудувати нормальні зв'язки та вступити у комунікацію із людьми [32], а згодом і депресією [13]. Розвиваючи свій емоційний інтелект, навчається розуміти себе та свої почуття та відчуття, розвивати свою здорову самооцінку, здатність до емпатії та будувати плани на майбутнє. Емоційний інтелект є вагомим показником нашого уміння спілкуватися та підтримувати комунікації із оточуючими. Також це є вміння людини відчувати свої емоції та емоції оточуючих її людей [56, 22]. Тобто, виходячи із даних тверджень, можна сказати, емоційний інтелект та соціальна фрустрованість пов'язані тим, що чим нижчим є рівень емоційного інтелекту особистості, тим більшим є вірогідність, що така людина буде відчувати соціальну фрустрованість.

Д. Гоулман вважає, що невміння розпізнавати почуття інших людей є великою прогалиною в емоційному інтелекті та його розвитку, а також це є неабиякий недолік з точки зору того, що означає узагалі бути людиною. Тому що навіть звичайне порозуміння на побутовому рівні є не тільки ознакою вираження турботи, а її основою і виникає у результаті емоційного підлаштування один під одного. Вміння розпізнавати, що емоційно відчуває інша людина, необхідне в багатьох сферах нашого життя – від менеджменту та торгівлі, особистого життя та батьківства до політичної діяльності та вираження своїх почуттів як окремо певній особі, так і на публічному виступі особистого життя та батьківства до політичної діяльності та вираження своїх почуттів як окремо певній особі, так і на публічному виступі [13,25].

Розвитку емоційного інтелекту відбувається наступним чином.

1. На початковому етапі іде ідентифікація емоцій;

2. Емоції використовуються для покращення ефективності мислення та залучення емоційного та почуттєвого фактору у розумову роботу;

3. Етап ідентифікації емоцій;

4. Кінцевий етап – керування емоціями [3].

На думку Д. Гоулмана, саме завдяки даним етапам утворюється якісне розуміння емоцій як своїх власних, так і суспільства, що оточує людину та неабияк допомагає при виявленні, розвитку емпатії, а також можливого запобіганню соціальної фрустрованості. Фактично, дані етапи виступають основою фундаменту для інших навичок роботи із людьми, тобто допомагають бути соціально компетентною, яка у свою чергу є запорукою ефективного спілкування [13].

Без цих навичок людині буде дуже важко адаптуватися до нових умов, якщо, наприклад він (вона) опиниться у новому соціальному середовищі. До того ж, збільшення ризик утворення соціальної фрустрованості через те, що людина буде страждати від міжособистісних непорозумінь. Відсутність цих навичок стає причиною, того що навіть люди із високим рівнем інтелектом не здатні налагодити стосунки з іншими людьми, вважаючи себе зрозумілими бездушними або навіть нестерпними. Якщо людина вчиться володіти соціальними навичками вона зможе надати потрібного характеру допомогу при випадковій зустрічі підтримку змій надихнути інших досягти успіху в особистих стосунках знатиме як заспокоїти і підбадьорити вплинути та переконати [13,32].

Як уже стало зрозуміло, одним із ключових компонентів емоційного інтелекту є емпатія. Перш за все, під емпатією розуміють здатність людини відчувати те, що відчуває інша людина, розуміти її емоції та почуття та уміти при цьому виражати їй підтримку та налаштуватися на емоційний стан свого співрозмовника [61,8].

К. Роджерс вважав, що емпатія є однією з перших умов та нашого особистісного зростання. На основі думок К. Роджерса та інших вчених «*емпатія* виступає процесом вираження чутливості як до свого стану, так і до стану інших, здатність співпереживати іншим, усвідомлення емоцій інших та

налаштування на них та надання мотивуючої підтримки людині, якій співпереживає особистість» [64, с. 17].

В. Франкл розглядає емпатію як процес взаєморозуміння та співчуття між людьми. Співчуття виражається любов'ю та прийняттям особливостей іншої людини. Це створює здорову та комфортну атмосферу для того, кому співчують, оскільки ця людина відчуває, що її приймають і може повністю виразити свої почуття [54].

Представник англійської необіхевіористичної школи М. Аргайл розглядає такі фактори, що обумовлюють емпатію: здатність приймати ролі, міжособистісну мотивацію і наявність переживання в емоційній пам'яті емпатуючого [19].

Найбільш всебічно емпатія досліджувалася в рамках гуманістичної психології. Гуманісти вважають, що емпатія є невід'ємним елементом психотерапевтичної та педагогічної взаємодії, умовою для конструктивних змін особистості, а також особистісного зростання та духовного розвитку.

М. Аргайл, як і представники біхевіористичної теорії та небіхевіористи вважають емпатію результатом соціального наuczіння. Тобто, суб'єкт емпатії може проявляти співпереживання лише за умови наявності в його досвіді реакцій на подібний стимул–реакцію. У диспозиційній теорії особистості емпатійність суб'єкта розглядають як чинник його співучасті, поведінки, спрямованої на допомогу іншим людям. У сфері самопочуття емоційний інтелект відіграє роль регулятора. Наприклад, у стресові періоди роботи, під час виконання та представлення проектів, люди з високим рівнем емоційного інтелекту перебувають у більш комфортних емоційних станах [19].

Досліджуючи праці І. Андрєєва [12], Р. Бар-Она [17], Е. Носенко [2,44], можна виокремити основні сфери впливу емоційного інтелекту, що впливають на багато факторів, зокрема на рівень соціальної фрустрованості.

Ці сфери включають такі: емоційні (актуальний емоційний стан людини); поведінкові (примірка на себе певної ролі, формування поведінкових стереотипів); когнітивні (самосвідомість, установки).

Сучасні дослідження показують, що високі показники емоційного інтелекту позитивно впливають на усі сфери життя, тому розвиток емоційного інтелекту є необхідним.

Р. Ворнер, О. Філатова, вважають, що емоційний інтелект сприяє на фізичному та психічному благополуччю людини [62]. Д. Гоулман [13] та А. Саваф [55] наголошують на його важливості для успішної життєдіяльності особистості. І. Аршава зазначає, що емоційний інтелект допомагає в ефективних міжособистісних взаємодіях та соціалізації. Дж. Барлінг, Т. Березовська стверджують, що він покращує навички, пов'язані з лідерськими, управлінськими якостями та інші [55].

Серед українських дослідників цією темою свої праці присвятили С. Дерев'янку [14,15,16], Т. Зайчикова [24], О. Милославська [24], А. Подорожня [38], Г. Свідерська [38].

Звичайно, рівень емоційного інтелекту у кожної людини різний. Розвинені навички емоційного інтелекту дозволяють розглядати свої емоції і емоції інших як ресурс, завдяки якому можна підвищувати ефективність своєї діяльності. Важливо пам'ятати, що емоційний інтелект – не пов'язаний з «емоційністю» людини в звичному для нас розумінні [26]. Емоційно темпераментна людина цілком може володіти низьким емоційним інтелектом, що пов'язано з її невмінням розпізнавати свої емоції і керувати ними. У той самий час людина спокійна, врівноважена може демонструвати високий рівень емоційний інтелект [45].

На думку Дж. Горна та Р. Кеттелла [33], інтелект може змінюватися (включає здатність до міркування та вирішення проблем) і кристалізованим (базується на знаннях і досвіді). Відповідно, мінливий емоційний інтелект залежить від обробки емоційної інформації, а кристалізований емоційний інтелект – від накопичених знань та досвіду [40]. Дослідження Шульте, Рі та Карретта довели, що емоційний інтелект має значну кореляцію із загальним інтелектом. Проте, в науковій спільноті ця модель не вважається надійною для використання через наявність численних суперечливих моментів [48].

Е. Еріксон вважав, що психологічний (емоційний, інтелектуальний) та соціальний розвиток тісно пов'язані. На його думку, емоційний інтелект взаємодіє із соціальним інтелектом. Ми визначаємо свою особистість через взаємодію з іншими людьми, тому для розвитку багатьох аспектів емоційного інтелекту необхідне суспільство і люди, з якими індивід може спілкуватися. Отже, якщо говорити про саме розвиток емоційного інтелекту, то слід зазначити, що емоційний інтелект (його рівень) може зростати протягом усього життя разом із формуванням етапів психосоціального розвитку [62].

Е. Еріксон зосередив увагу на процесі розвитку, який триває протягом усього життя. Відповідно до теорії, на кожному етапі розвитку діти та дорослі стикаються з новим викликом - кризою розвитку, що є важливим поворотним моментом у їхньому житті. Е. Еріксон запропонував цілісний підхід до розвитку, де фізичні, емоційні, інтелектуальні та соціальні аспекти взаємодіють і є необхідним для збалансованого та здорового розвитку [1].

У різні періоди життя зокрема у стресові, уявлення про себе можуть суттєво змінюватися і у осіб з високим рівнем емоційного інтелекту.

Дослідження І.Аршави показало дані, які свідчили про відсутність розбіжностей щодо показників рівня тривоги та стресу, тобто не було великої різниці у відчутті стресу і показники при цьому були приблизно однакові, а також показників самоприйняття у студентів із різним рівнем емоційного інтелекту на початковому (найбільш стресовому) етапі адаптації до умов вищих навчальних закладів та сесій, а також адаптації до умов навчання під час воєнного стану [31,32]. За такими даними пояснюється вплив багатьох чинників, пов'язаних із нещодавнім вступом до навчального закладу.

Е. Носенко стверджувала, що «ситуація вступних іспитів може негативно вплинути на оцінку власних можливостей будь-якої людини, до того ж високий рівень емоційного інтелекту пов'язаний із підвищеною вимогливістю до себе» [42,с.95]. Це зумовлює підвищення самокритичності та зниження самоприйняття в стресових ситуаціях, що формує упереджене ставлення до

себе. До того ж, в умовах воєнного стану з'являється потреба у більшій концентрації та уваги до свого внутрішнього стану.

Отже, емоційний інтелект є двокомпонентним конструктором, який складається, з одного боку, внутрішньо–особистісних елементів (здатність розуміти власні емоції та управління ними), а, з іншого, з міжособистісних елементів (здатність розуміти та керувати емоціями інших).

I.M. Назарна вважає, що роль емоційного інтелекту проявляється через повідомлення про емоційні переживання, що реалізують процеси міжособистісної взаємодії, а ще й до того ж зниження можливих непорозумінь, а також оцінка свого внутрішнього стану та попередження про рівень хвилювань, що у майбутньому зможе попередити про негативні реакції, а також фрустрованість та соціальну фрустрованість, про яку ми згодом поговоримо [42].

Також емоційний інтелект грає вагому роль у подоланні стресових станів. Ґрунтуючись на визначенні, що емоційний інтелект є мірою поєднання раціонального та емоційного в людині, можна розглядати його як одну із частин конструкту у виборі копінг – поведінки. Можна висунути припущення, що роль емоційного інтелекту виявлятиметься у здійсненні вибору між прийняттям (усвідомленням) або уникненням дискомфортних станів, що визначатиме особистісний вибір суб'єкта у переживанні емоцій. Вибір копінг–стратегій у зв'язку також безпосередньо залежить від рівня емоційного інтелекту [42,49].

Уперше дослідження з зазначеної тематики запропонував Р. Бар-Он, який встановив, що особи з високим рівнем емоційного інтелекту більш схильні до вибору стратегій що безпосередньо орієнтовані на проблему та її вирішення (проблемно – орієнтовні), особи з низьким рівнем емоційного інтелекту – обирають, переважно, емоційно-орієнтовані стратегії. Можна припустити, що вибір, зроблений людьми у стресових ситуаціях, може бути обумовлений їхнім рівнем емоційного інтелекту. Поряд із тим, можна припустити, що зазначений вибір обумовлений актуальними станами в стресових ситуаціях різних компонентів емоційного інтелекту [63, 60]. В осіб із високим рівнем емоційного

інтелекту розвинений раціональний компонент (здатність до розуміння емоціями), що й сприяє вирішенню проблеми; в осіб із низьким рівнем емоційного інтелекту – регулятивний компонент (здатність до управління емоціями), пов'язаний з усуненням дискомфорту переживань. До того ж, низький рівень емоційного інтелекту більше пов'язаний з фокусуванням та запам'ятовуванням гострих стресових переживань, що зумовлює використання стратегій, спрямованих на їх нейтралізацію [47].

2.1. Соціальна фрустрованість особистості та особливості її прояву

Для того, щоб перейти до більш розгорнутого розуміння, що являє собою соціальна фрустрованість, перш за все необхідно з'ясувати, що являє собою фрустрація та фрустрованість і зокрема соціальна фрустрованість.

Фрустрація, термін, що походить від латинської назви *frustration*, що у перекладі означає розлад або руйнація планів, називають такий психічний стан при якому, особистість відчуває відчай розпач і тривогу, через неможливість вдовольнити свої певні потреби. Це є одна з форм психологічного стресу, що супроводжується такими негативними емоціями : гнів, роздратування, почуття провини тощо. Здебільшого незадоволення потреб особистості проявляється через наявність перешкод, які можуть бути явними або ж уявними. Нерідко фрустрація супроводжується агресією особистості. Дана агресія може бути спрямована, як на людей, що оточують фрустровану особистість, на предмет або ж суб'єкт, який не вдалося досягти, так і на саму фрустровану особистість. Проте, людина також здатна і попередити свою фрустрацію. Людям із високим рівнем емоційного інтелекту набагато простіше справлятися із фрустрацією та попереджати її, оскільки такі люди можуть вчасно опанувати свої емоції, спокійно та адекватно оцінити ситуацію або іноді за необхідності навіть виражати емоційну байдужість до ситуації, що дає можливість швидше вирішити, як ефективніше діяти далі [17,65].

Якщо говорити про фрустрованість, то різниця полягає у тому, що фрустрованість виступає більше саме *ступенем* підвищеної реакції та

чутливості до стресового подразника та підвищення чутливості та гострої реакції на фактори, що сприяють емоційній реакції людини [16].

Проаналізувавши, те, що було вказане вище, можемо переходити до поняття соціальної фрустрованості.

Оскільки фрустрація є негативним психічним станом, вона викликає значне погіршення результатів діяльності державних службовців.

Г. Сельє описував фрустрацію як «стрес, який викликаний невиправданими надіями». Стан фрустрації з'являється, коли, по-перше, потрібно ухвалити і здійснити якесь рішення, і, по-друге, коли цьому заважає певна перешкода (фрустратор) [11].

Т. Шибутані досліджував фрустрацію у зв'язку з компенсаторними реакціями особистості. Коли людина переживає фрустрацію, вона застосовує «типові приййоми», які Т. Шибутані назвав «різними заміниками задоволення задоволення», що використовуються, коли неможливо безпосередньо задовольнити початкове бажання [11].

Згідно з визначенням Брауна і Фарбера, фрустрація настає, коли очікувана дія або блокується, або затримується [61].

Як зазначає Л. Карамушка, **соціальна фрустрованість** являє собою такий вид психічної напруги, при якому особистість відчуває незадоволеність своїми життєвими досягненнями та соціальним становищем у ієрархії суспільства, у якому вона знаходиться. Тобто під час соціальної фрустрованості висвітлюється ставлення людини до власної життєвої позиції [23]. Емоційний інтелект при цьому відображає реакцію особистості та її досягнення у кожній сфері її життя. Зокрема соціальна фрустрованість висвітлює потреби (соціальні потреби), яких хоче досягнути особистість. Це зумовлюється тим, що кожне суспільство протягом різних проміжків свого існування упорядковує певні правила, при яких утворюється своя соціальна культура та клімат, формується моральна та емоційна культура, а також соціальне зростання через матеріально-економічний розвиток [50,16]. А. Кокун вважає, що причинами соціальної фрустрованості можуть виступати: 1) соціально-економічні зміни та

нестабільність, що впливають на можливості особистісного та професійного розвитку;

2) соціальні обмеження та дискримінація, які перешкоджають досягненню життєвих цілей;

3) особистісні особливості та очікування, що не відповідають реальним умовам [20].

Також слід відмітити, що соціальна фрустрованість є великим комплексом переживань, що виступають реакцією на фактори у суспільстві, що фруструють. Прикладом може стати низка перепон, на які наштовхується людина, на яку не може отримати задоволення, через постійні невдачі. Через це виникає стан розчарування, тому що людина не отримала того, чого прагнула та хотіла. Як результат, найпоширенішою реакцією на невдачу є агресія, яка може бути спрямована на об'єкт, через який сталася фрустрованість, або на саму людину, що фрустрована, або на інших оточуючих її людей. Тобто соціальна фрустрованість фактично виступає однією із реакцій незадоволення того, які ролі у суспільстві уже людина встигла зайняти. Людина робить такі висновки, відштовхуючись від певного досвіду колег по роботі, порівнюючи соціальне життя своїх знайомих та своє, роблячи при цьому певні висновки тощо. Тобто відбувається процес усвідомлення особистістю певної неможливості реалізації планів, для здійснення актуальних соціальних потреб, через фактори, які перешкоджають здійснення цих планів. Ними можуть виступати невпевненість соціально-економічній стабільності, відчуття соціальної незахищеності тощо [15] Така поведінка може згодом призвести до апатії або ж згодом і навіть до депресії [4].

За підходом Д. Мейерса соціальна фрустрованість є наслідком соціальної напруженості [15]. За своєю суттю, соціальна фрустрованість проявляється, як відомо, найчастіше тоді, коли емоційний інтелект знаходиться на низькому рівні, тобто вираження агресивності, через неспроможність на певні дії [15,66]. Однак, соціальна фрустрованість може зустрічатися доволі часто при великих навантаженнях і при постійному бажанні самовиражатися у суспільстві. Цьому

сприяє соціальна культура також. Одними із вагомих чинників, що впливають на вираженість соціальної фрустрованості є емоційна, моральна та організаційна культури, які у свою чергу являють собою певні поведінкові звичаї, традиції, правила, символи тощо, що прийняті у тій чи іншій організації [16]. Таким чином, вивченню явища соціальної фрустрованості присвячено багато робіт зарубіжних та вітчизняних вчених [4,51].

Вивченням соціальної фрустрованості займалися і такі вчені як О. Іщук [18], Л. Карамушка [55; 15; 23], О. Креденцер [21], В. Лагодзінська [20], О. Мітічкіна [39], К. Терещенко [16], Г. Тимошко [56,57], та ін. Фрустративні стани зумовлені внутрішніми тривогами та психофізичною схильністю до відтворення та віри у ситуації, які ще не сталися, але уява породжує певні сценарії, при яких та чи інша ситуація непокоїть людину. Частіше за все, такі люди схильні бути емоційно вразливими, тобто довірливими, імпульсивними, тривожними, неорганізованими [52]. Усе залежить від того, яким мірою буде проявлятися здатність побороти фрустративні стани, оскільки вагомим фактором є те, на які емоційні стани здатна себе переключити особистість. Це можуть бути такі емоційні стани як радість, симпатія, дружнє ставлення, на основі якого людина відчуває позитивні відчуття у середині, прихильність або ж внутрішній психофізичний біль, що включає у себе сум, страх, ненависть до когось або чогось, огида, невдоволення чимось тощо. Усе це завжди супроводжується внутрішніми та зовнішніми вираженнями. Тому, що утворюються емоції у нашому гіпоталамусі, поширюються на усі органи впливу (ефекторні). Спочатку відбувається емоційне збудження, як потім одразу підключається весь організм на реагування. Зовнішні вираження емоцій проявляються у рухах, позах, мовленні та інтонації, рухах очей. Внутрішні ж вираження проявляються у підвищеному кров'яному тиску, прискореному серцебитті, зміні у ендокринних залозах, органах травлення та дихання. Ця вираженість може в пригніченому стані або у збудженому [2].

За тривалої дії соціально-фруструючих факторів, формується стрес особистості, а за малоефективного психологічного захисту, відсутності

соціальної підтримки та відсутність саморегуляції. Такий довготривалий стрес може спричинити психічну дезадаптацію та захворювання, зокрема соматичні. Відсутність соціальної підтримки при цьому може бути через те, що саме суспільство може іти вплив соціально-фруструючих чинників. Через вплив соціально-фруструючих чинників на багато людей може призвести до соціальної дестабілізації [2]. Одними із таких чинників, може бути якийсь спільний керуючий фактор, на який більшість людей звертає увагу. Наприклад, незакінчений робочий план на роботі у певній організації, нестабільна ситуація у країні, часті повітряні тривоги, якщо говорити про воєнні дії, тощо. Далі розпочинається процес занепокоєння, який викликав цей чинник, згодом у хвилювання, потім переходять у тривожність [2].

У психології тривожність прийнято вважати індивідуальною властивістю особистості, яка супроводжується хвилюючими думками перед можливими невдачами. Але тривожність так само може буди не в однієї людини, а так само у більшості, так як тривожність та хвилювання можуть передаватися іншим, особливо тим людям, які мають негнучке мислення. Простіше кажучи, до тривожних станів найбільше схильні ті люди, які мають ригідне мислення. Під ригідністю розуміється когнітивну негнучкість, що породжує внутрішній опір до більшості можливих способів вирішення тих чи інших проблем. Люди із таким типом мислення є нестійкими до стресів. Ригідність також впливає на робочий процес особистості, люди з таким мисленням схильні до конфліктних ситуацій, руйнувати відносини з оточуючими, унеможлиблює задоволення своїх потреб наявних потреб. Ступінь ригідності також проявляється у залежності від характеру та особливостей конкретної особистості та від соціальної ситуації, у якій зараз знаходиться людина [28].

В. Сиротенко зазначає, що велика наявність значних фізичних напружень та емоційних навантажень, яких зазнають люди у сферах життя, чи на роботі, під час виконання завдань, чи в особистому житті, коли між партнерами є певні розходження у думках, пов'язана з впливом чималої кількості негативних подразників. Прагнення бути професіоналом у своїй справі, намагання якісно і

у визначений термін без жодних порушень виконувати професійні обов'язки – людина у сучасному світі постійно вимагає від себе постійної зосередженості, ретельності, професійності, сформованої емоційної стійкості та ін. Наявність означених якостей фахівця звичайно ж сприятиме зменшенню фізичної та психічної втоми, тривоги, негативних емоцій, але надмірне прагнення бути серед кращих може призвести до вигорання та зниженню рівня працездатності [38].

Соціальна фрустрованість є наслідком соціальної ситуації, що носить особистісний характер, визначаючи стресогенність соціальних фрустраторів. Як уже зазначалося раніше такими фрустраторами можуть бути незадоволеність відносинами в сім'ї і на роботі, освітою, соціально–економічним статусом, становищем у суспільстві. Це значно впливає на фізичне і психічне здоров'я, а також на працездатність та ін. Таким чином, особистість сигналізує для себе, де вона ризикує не отримати певне задоволення від потреб, тому для неї настає період пошуку способів налагодити ситуацію у житті та зрозуміти, як вирішити проблему, щоб не викликати іще більше хвилювання та тривоги. Іншими словами, соціальну фрустрованість можна розглядати як специфічний комплекс переживань і відносин особистості, що виникає у відповідь на дію фруструючих факторів, що зрештою має свій дестабілізуючий вплив [1].

Отже зрозуміло, що довготривалий дестабілізуючий вплив соціально–фруструючих факторів створює напруженість адаптивних механізмів і підкріплює тривожність та дезорганізацію, а при малоефективному психологічному захисті і відсутності соціальної підтримки – тотальну зневіру у свої сили, підвищення невпевненості у свої сили та зниження якості життя. Звідси виникає актуальне питання у пошуку нових виходів вирішення проблем, оскільки зона розвитку, якій опинилася особистість потребує нових рішень та можливого розвитку нових навичок, у тому числі інтелектуальних (мається на увазі про вербальний і так само емоційний інтелект).

Висновок до першого розділу.

На основі теоретичного аналізу та з урахуванням різних підходів науковців щодо тлумачення досліджуваних понять зроблено висновок, що емоційний – здатність розуміти, керувати власними емоціями та усвідомлювати їх, а також керувати своїми мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, соціальна фрустрованість представляє собою вид психічної напруги, при якому особистість відчуває незадоволеність своїми життєвими досягненнями та соціальним становищем у ієрархії суспільства, у якому вона знаходиться.

Дані поняття пов'язані із практично з усіма сферами життєдіяльності особистості.

Тобто від рівня емоційного інтелекту залежить на скільки емоційно вразливою є людина та як вона вміє керувати своїми емоціями і разом із цим, як вона вміє володіти комунікативними навичками для покращення і свого емоційного стану, і стану свого співбесідника.

Також від рівня емоційного інтелекту залежить рівень соціальної фрустрованості. Тобто люди із низьким рівнем емоційного інтелекту більш схильні до соціальної фрустрованості, ніж люди із високим рівнем емоційного інтелекту.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Методика та організація дослідження

Емпіричне дослідження проводилося серед студентів. Вибірка складала 50 респондентів, серед яких 25 студентів, що навчаються за спеціальністю «економічна та соціальна психологія» та інших 25 - з інших факультетів віком від 16 до 25 років.

Усі учасники дослідження є студентами «Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана» (КНЕУ). Наше дослідження було проведено в декілька етапів: підбір методик; пошук респондентів; діагностика рівня емоційного інтелекту, рівня соціальної фрустрованості, а також рівня емпатії рівня стресостійкості; аналіз отриманих результатів.

Для дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості особистості та емоційного інтелекту, а також на визначення рівня емпатії та стресостійкості (табл 1.1).

Таблиця 1.1

Показники	Методики дослідження
Емоційний інтелект	Тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла [57]
Соціальна фрустрованість	Методика на визначення рівня соціальної фрустрованості Вассермана [29]
Емпатія	Методика діагностики рівня емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн) [34]
Рівень стресостійкості	Методика шкали стресостійкості Коннора-Девідсона [58]

Охарактеризуємо зміст та сутність даних методик, які застосовані в даних емпіричному дослідженні.

Тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла.

Ця методика призначена для оцінки здатності особистості до розуміння та управління своєю емоційною сферою шляхом прийняття рішень. Вона складається з 30 тверджень та включає п'ять шкал:

1. «Емоційна обізнаність»;
2. «Управління власними емоціями» (емоційна винахідливість, гнучкість);
3. «Самотивація» (керування емоціями)
4. «Емпатія та розпізнавання емоцій інших людей» (здатність впливати на емоційний стан інших) [53].

На основі методики респондентам запропоновано надати відповіді:

повністю не згоден (-3 бали);

в основному не згоден (-2 бали);

переважно не згоден (-1 бал);

частково згоден (+1 бал);

в основному згоден (+2 бали);

повністю згоден (+3 бали) (Текст опитувальника подано у додатку А) [57].

Методика на визначення рівня соціальної фрустрованості Вассермана-Бойко.

Ця методика дає можливість визначити рівень соціальної фрустрованості людини. Рівень соціальної фрустрованості є одним із найвагоміших показників ступеня соціальної дезадаптованості і тому тісно пов'язаний з результативністю діяльності (фрустрація – психічний стан, який виявляється в характерних особливостях переживань і поведінки, що викликані об'єктивно непереборними (чи суб'єктивно так сприйнятими) труднощами, які виникають на шляху до досягнення мети чи вирішення завдання [29, с.70]

Процес дослідження полягає в тому, що досліджуваному пропонується оцінити ступінь своєї задоволеності за 20 питаннями, які характеризують різні аспекти його соціальних взаємодій і сприйняття навколишньої соціальної ситуації (позначивши відповідну клітину справа від кожного з них) [29, с. 70].

О. Кокун адаптував дану методику для студентів.

Позначення клітини “повністю задоволений” дає 1 бал;

“скоріше задоволений” – 2 бали;

“важко сказати” – 3 бали;

“скоріше не задоволений” – 4 бали;

“повністю не задоволений” – 5 балів.

Підсумковий результат отримується шляхом обрахування середнього арифметичного значення отриманих балів за всіма 20 питаннями. Залежно від отриманого результату показник соціальної фрустрованості інтерпретується:

- 1) 1 бал – відсутність соціальної фрустрованості;
- 2) 1,05 - 1,45 бала – дуже низький рівень соціальної фрустрованості;
- 3) 1,5 - 1,95 бала – знижений рівень;
- 4) 2,0 - 2,45 бала – невизначений рівень;
- 5) 2,5 - 2,95 бала – помірний рівень;
- 6) 3,0 - 3,45 бала – збільшений рівень;
- 7) 3,5 - 4 бали – дуже високий рівень соціальної фрустрованості [29, с.70]

(Текст опитувальника подано у додатку Б).

Методика діагностики рівня емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн) призначена для вимірювання рівня емпатії у людини, тобто її здатності сприймати та розуміти свій власний емоційний стан та стан інших осіб, а також відчувати та відгукуватися на них певним чином [34].

Методика складається з 25 питань, на які респондент може відповісти такими варіантами відповіді :

«так (завжди)»,

« скоріше так, ніж ні (часто)»,

«скоріше ні, ніж так (рідко)»,

« Ні, ніколи» [34, с.124].

Обробка проводиться відповідно до ключа. За кожну відповідь нараховується 1,2, 3 або 4 бали, потім шляхом сумування підраховується

загальний бал щодо властивості емпатії. Відсутність відповіді вважається за негативний показник [34, с.126].

Кількісний аналіз результатів тестування проводиться на основі порівняння відповідей учасників дослідження та ключа, який додається до тесту. Чим більша кількість відповідей у бланку відповідей збігається з шифром відповідей у ключі, тим вищий бал отримує учасник дослідження (кожна відповідь, що збігається з ключем, оцінюється в один бал). Крім кількісної оцінки, проводиться якісний аналіз (визначення глибини) емоційної емпатії досліджуваних:

- 84-99 балів - яскраво виражена глибина сформованості емоційної емпатії;
- 42-66 балів - виражена глибина;
- 0-33 бали - невиражена глибина сформованості емоційної емпатії (Текст опитувальника подано у додатку В.) [34, с. 127].

Методика шкали стресостійкості Коннора-Девідсона призначена для вимірювання рівня стресостійкості у людини.

Дана шкала оцінює, як ефективно людина може протистояти стресу та адаптуватися до нього. Вона допомагає виявити, наскільки особа може зберегти емоційну та психічну стійкість у ситуаціях, що потенційно можуть викликати стрес.

Методика Коннора-Девідсона дозволяє оцінити рівень стресу у певних областях життя та дізнатися, які саме фактори спричиняють стрес у даній особи. Вона може бути корисною для психологів, лікарів, науковців та інших спеціалістів для оцінки та керування стресом у різних груп населення [59].

Стресостійкість представляє собою психологічний резерв організму, який виявляється у здатності адаптуватися до стресових ситуацій, змін у життєвих умовах чи інших впливаючих факторів, або в умінні протидіяти психологічним труднощам та негативним обставинам, які призводять до стресу [5, с.67].

Шкала стресостійкості Коннора — Девідсона-10 (CD-RISC-10) представляє собою опитувальник для самостійного заповнення пацієнтом, що

включає 10 запитань, розроблених у вигляді шкали Лайкерта з п'ятьма варіантами відповідей (0 = ніколи; 4 = майже завжди). Далі дані сумуються за кожним стовпчиком у бланку відповіді. Якщо респондент набрав:

- менше 26 балів, це свідчить про низький рівень прояву стресостійкості,
- 26 – 32 – помірний рівень,
- 33 – 40 балів – високий рівень прояву (Текст опитувальника подано у додатку Г).[58, с. 67].

2.2. Аналіз і інтерпретація отриманих результатів

Вимірювання емоційного інтелекту, а саме за такими шкалами як: емоційна обізнаність, управління своїми емоціями, самомотивація, емпатія, розуміння емоцій інших людей, а також інтегральний показник емоційного інтелекту відбулося за допомогою методики Н. Холла.

Результати діагностування рівня емоційного інтелекту у респондентів представлені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2. - Результати дослідження емоційного інтелекту у респондентів за методикою Н. Холла

Інтегративні шкали емоційного інтелекту	Рівні прояву	Респонденти			
		Студенти психологи к-сть.: 25 осіб		студенти економісти к-сть: 25 осіб	
		к-сть.	у %	к-сть.	у %
Емоційна обізнаність	Низький	1	4,0	11	44,0
	Середній	14	56,0	8	32,0
	Високий	10	40,0	3	12,0
Управління своїми емоціями	Низький	6	24,0	18	72,0
	Середній	14	56,0	3	12,0
	Високий	5	20,0	2	8,0
Самомотивація	Низький	4	16,0	12	48,0
	Середній	16	64,0	11	44,0
	Високий	5	20,0	2	8,0

Продовження таблиці					
Емпатія	Низький	1	4,0	9	36,0
	Середній	16	64,0	8	32,0
	Високий	8	32,0	8	32,0
Розуміння емоцій інших людей	Низький	2	8,0	12	48,0
	Середній	16	64,0	11	44,0
	Високий	7	28,0	2	8,0
Інтегральний показник (EI)	Низький	3	12,0	19	76,0
	Середній	16	64,0	5	20,0
	Високий	6	24,0	1	4,0

На основі результатів були виявлені значні відмінності між двома групами, так як специфіка навчання студентів, що отримують психологічну освіту, потребує розуміння почуттів та емоцій інших людей, студенти виявляють більшу схильність до емоційного прояву та більшість із них мають високий та середній рівень емоційного інтелекту.

У той час, як студенти, що отримують економічну освіту не фокусуються на емоційних проявах (як власних, так і чужих), оскільки їхня специфіка навчання не потребує особливого залучення емоцій у їхнє навчання та майбутню спеціальність.

Результати дослідження, проведеного за методикою Н. Холла, показали значні відмінності в рівні емоційного інтелекту між студентами, які навчаються на психологів та економістів. Це можна пояснити наступним фактором.

Студенти-психологи під час навчання отримують більше знань та практичних навичок, пов'язаних з емоційною обізнаністю, управлінням емоціями, емпатією та розумінням емоцій інших людей. Це є невід'ємною частиною їхньої професійної підготовки.

На відміну від цього, навчальні програми для економістів більше зосереджені на аналітичних навичках, цифрах та ринкових стратегіях, що може не сприяти розвитку емоційного інтелекту. Дослідження, проведене за методикою Н. Холла виявило значні відмінності між студентами, що

отримують психологічну освіту та економічну освіту, щодо рівня емоційного інтелекту. Результати аналізу показали, що студенти – психологи мають вищі показники емоційного інтелекту порівняно із студентами економістами.

Насамперед, за шкалою "Емоційна обізнаність" виявлено, що лише 4% студентів-психологів мають низький рівень емоційної обізнаності, порівняно з 44% серед студентів-економістів. Більшість студентів-психологів (56%) мають середній рівень, що майже вдвічі більше, ніж серед економістів (32%). Високий рівень емоційної обізнаності мають 40% студентів-психологів, тоді як серед економістів цей показник становить лише 12%. Отримані дані дають змогу констатувати, що студенти-психологи добре обізнані з власними емоційними станами та можуть їх диференціювати, порівняно з студентами-економістами. Це пояснюється специфікою обраної спеціальності, оскільки майбутні психологи отримують теоретичні знання та практичні уміння щодо афективної сфери особистості у процесі професійної підготовки.

За шкалою "Управління своїми емоціями" також виявлено значні різниці. 24% студентів-психологів мають низький рівень управління своїми емоціями, що значно менше ніж 72% серед студентів-економістів. Більшість студентів-психологів (56%) мають середній рівень, тоді як серед економістів цей показник становить лише 12%. Високий рівень управління своїми емоціями мають 20% студентів-психологів, в порівнянні з 8% серед економістів.

За іншими шкалами, такими як "Самомотивація", "Емпатія" та "Розуміння емоцій інших людей", також виявлені подібні тенденції, де студенти-психологи мають вищі показники порівняно зі студентами-економістами.

За шкалою «Самомотивація» 16% студентів-психологів мають низький рівень самомотивації, що значно менше ніж 48% серед економістів. Більшість студентів-психологів (64%) мають середній рівень, що майже в півтора рази більше, ніж серед економістів (44%). Високий рівень самомотивації мають 20% студентів-психологів, в порівнянні з 8% серед економістів.

За шкалою «Емпатія» лише 4% студентів-психологів мають низький рівень емпатії, порівняно з 36% студентів-економістів. Більшість студентів-

психологів (64%) мають середній рівень, що є значно більше ніж серед економістів (32%). Високий рівень мають 32% студентів-психологів емпатії, що дорівнює показнику серед економістів (32%).

За шкалою «Розуміння емоцій інших людей» 8% студентів-психологів мають низький рівень розуміння емоцій інших людей, порівняно з 48% студентів-економістів.

На підставі отриманих даних можна припустити, що специфіка навчання студентів-психологів та їхньої подальшої професійної діяльності потребує високого рівня розуміння і управління емоціями. Такий високий рівень емоційного інтелекту серед студентів-психологів може бути важливим фактором для успішної практичної роботи у сфері психології. Високий рівень сформованості емоційного інтелекту характеризується стійким інтересом студента до власної емоційної сфери, прагненням пізнати сутність та особливості свого емоційного світу. Властива наявність самоспостереження, що відіграє важливу роль у розвитку самосвідомості. Студенти проявляють усвідомлення й розуміння власних почуттів та емоцій, тобто розвиненість внутрішньо особистісного аспекту емоційного інтелекту, що відбувається за рахунок посилення уваги до свого духовного світу, До високих показників відноситься здатність керувати своїми власними емоціями й емоційними станами, вміння приймати зважені рішення. Розвинене усвідомлення чужих почуттів і емоцій, а також вміння керувати чужими емоціями, що є показником цілісного сприйняття інших людей, тобто створення образу партнера по спілкуванню.

Студенти з низьким рівнем сформованості емоційного інтелекту не цікавляться значенням та особливостями та проявом емоцій у житті людини, мають байдуже ставлення до емоційного розвитку, не мають спрямованості до емоційного самовдосконалення. Такі студенти виявляють слабо виражену потребу в пізнанні самих себе, а також мають відсутність схильності до самоспостереження. Мають слабе та неповне відтворення змісту емоційних знань та умінь; не вміють визначати емоційний стан співрозмовника, емоційне

ставлення в групі. Також вони не здатні помічати і розуміти емоції інших людей. Студенти із низьким рівнем емоційного інтелекту мають слабкі уміння створювати сприятливий емоційний клімат у процесі спілкування, проявляють безініціативність та байдужість у створенні емоційного контакту. Низька здатність керувати своїми емоціями і почуттями, імпульсивність; емоції часто заважають досягненню мети. Такі студенти мають низьку здатність до емпатичного включення суб'єкта в переживання інших людей. Не знають і не використовують способи емоційної саморегуляції. Неадекватний характер прояву власних емоцій, настроїв, почуттів, коли відчують збудження, агресію, роздратування. Зазвичай не досягають цілей, поставлених перед собою. Як наслідок – безконтрольність особистих переживань, несвідоме керування своїх емоційних станів.

Отже, студентам обох груп слід розвивати свою емоційну сферу, всі складові емоційного інтелекту, особливо це стосується майбутніх економістів.

Загалом, результати цього дослідження вказують на важливість розвитку емоційного інтелекту у студентів, особливо тих, хто планує займатися психологією, щоб успішно впоратися з емоційними аспектами їхньої майбутньої професійної діяльності.

Результати рівневого розподілу між студентами подано графічно (рис.2.1 та 2.2.).

Далі у емпіричному дослідженні була використана методика рівня соціальної фрустрованості Вассермана для виявлення соціальної фрустрованості у двох груп студентів. Результати подані у табл. 2.3.

За результатами методики Вассермана виявлено, що серед студентів – психологів 2 студентів (8%) не відчують соціальної фрустрованості взагалі у той час, як жоден студент економіст не має відсутності соціальної фрустрованості.

Дуже низький рівень соціальної фрустрованості мають 6 студентів (24%), серед студентів – економістів дуже низький рівень соціальної фрустрованості має лише 1 студент (4%).

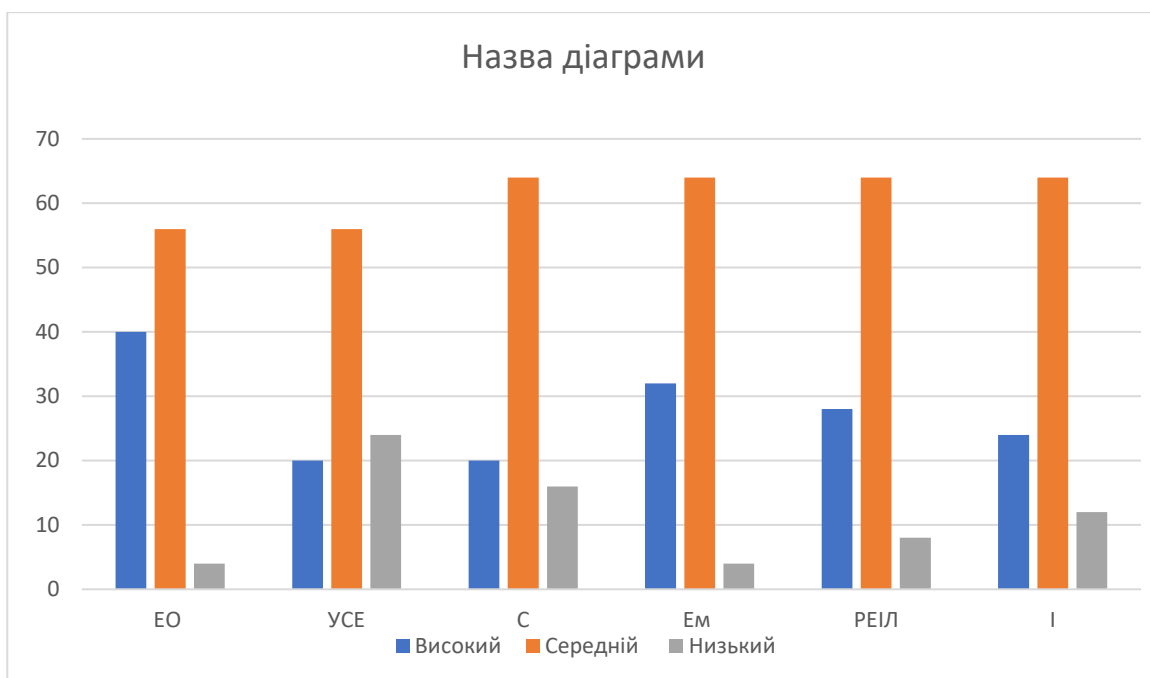

Рис 2.1. Результати рівневого розподілу групи студентів-психологів за показниками емоційного інтелекту (за методикою Н. Холла).

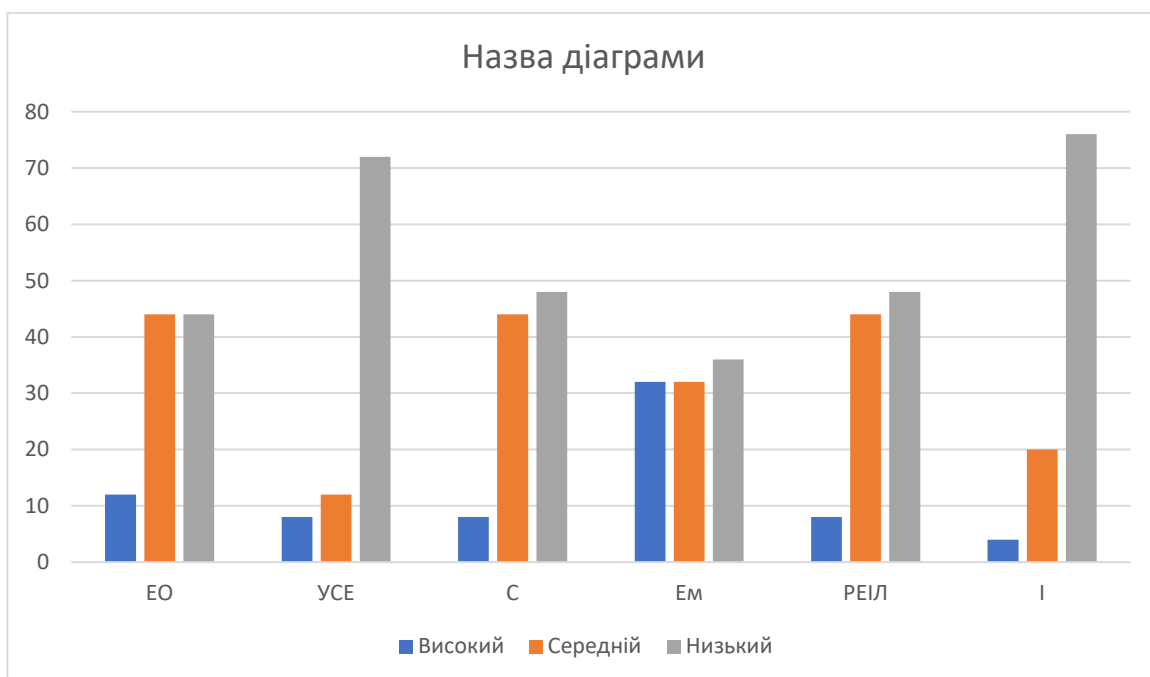

Рис 2.2. Результати рівневого розподілу групи студентів-економістів за показниками емоційного інтелекту (за методикою Н. Холла).

У той час як 7 студентів – економістів (28%) мають помірний рівень соціальної фрустрованості. Серед студентів – психологів жоден студент не відчуває збільшеного рівня фрустрованості на відміну від студентів, що

отримують психологічну освіту, адже 5 студентів – економістів (20%) мають збільшений рівень соціальної фрустрованості.

Таблиця 2.3 - Результати дослідження рівня соціальної фрустрованості у респондентів за методикою рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана-В. Бойка для студентів

Інтегративний показник соціальної фрустрованості	Рівні прояву	Респонденти			
		Студенти психологи к-сть.: 25 осіб		студенти економісти к-сть: 25 осіб	
		к-сть.	у %	к-сть.	у %
	Відсутність	2	8,0	0	-
	Дуже низький	6	24,0	1	4,0
	Знижений	5	20,0	1	4,0
	Невизначений	0	-	5	20,0
	Помірний	12	48,0	7	28,0
	Збільшений	0	-	5	20,0
	Дуже високий	0	-	5	20,0

Також серед студентів – психологів жоден студент не відчуває дуже високого рівня соціальної фрустрованості, у той час як 5 студентів (20%) мають дуже високий рівень соціальної фрустрованості.

Дані результати емпіричного дослідження соціальної фрустрованості студентів за різними спеціальностями можуть бути зумовлені тим, що навчання студентів – психологів та студентів – економістів має значні відмінності між собою. Студенти – психологи, як правило, отримують знання та навички, що допомагають справлятися зі стресом і фрустрацією, тоді як студенти – економісти можуть не отримувати подібної навчальної підготовки.

За особистісними особливостями студенти, що обрали отримувати психологічну освіту, можуть мати кращі навички саморегуляції та управління емоціями, ніж ті студенти, які обрали отримувати економічну освіту.

Щодо майбутніх перспектив майбутнього працевлаштування за своєю професією, студенти – економісти можуть відчувати більший тиск через

конкуренцію та невизначеність на ринку праці, що у майбутньому може підвищити їхній рівень соціальної фрустрованості, ніж студенти – психологи, що вже мають певні знання та навички в опануванні себе та знаходженні свого місця працевлаштування.

Також рівень соціальної фрустрованості студентів залежить від соціального середовища вищого навчального закладу, у якому навчаються студенти. Факультети психології, соціології та педагогіки можуть надавати психологічну підтримку своїм студентам через різноманітні програми, присвячені психічному здоров'ю та благополуччю. У той час як у факультетах, де студенти отримують економічну освіту таких заходів, присвячених психічному здоров'ю та екологічній взаємодії студентів спостерігається менше. Результати рівневого розподілу між студентами за показниками рівня соціальної фрустрованості подано графічно (рис. 2.3).

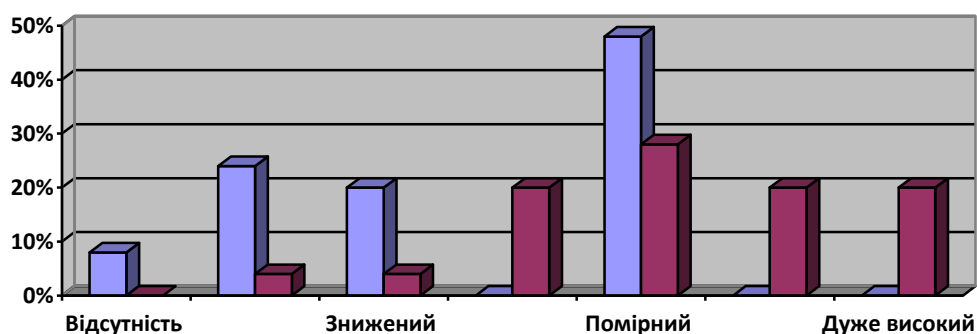

Рис. 2.3 Результати рівневого прояву соціальної фрустрованості у студентів (за методикою рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана- В. Бойка)

Наступним у емпіричному дослідженні був використаний опитувальник «Методика діагностики емпатії» (А. Меграбян, М. Епштейн). Даний опитувальник показав більш детально, на скільки студенти – психологи та студенти – економісти є емпатійними та який рівень емпатії взагалі мають. Результати представлені у табл. 2.4.

Зазвичай, рівень емпатії не відрізняється, між студентами, що отримують психологічну та економічну освіту, оскільки відчуття емпатії не залежить від того, яку вищу освіту отримує людина, але наше емпіричне дослідження студентів за методикою діагностики емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн)

показало такі результати, що студенти різних факультетів (студенти, що отримують психологічну освіту економісти, студенти – психологи) мають певні відмінності у рівнях прояву емпатії, дані яких представлені нижче у таблиці 2.4, що представлена нижче.

Таблиця 2.4 - Результати дослідження рівня емпатії у студентів за методикою діагностики емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн)

Показник вираженості рівня емпатії	Рівні прояву	Респонденти			
		Студенти - психологи к-сть.: 25 осіб		Студенти - економісти к-сть: 25 осіб	
		к-сть.	у %	к-сть.	у %
	Низький	4	16,0	17	68,0
	Середній	13	52,0	6	24,0
	Високий	8	32,0	2	8,0

Згідно з результатами методики емпатії, розробленої А. Меграбян та М. Епштейном, виявлено, що серед студентів-психологів 16% мають низький рівень емпатії, в порівнянні з 68% студентів-економістів, які також мають низький рівень цього показника.

Серед студентів-психологів 52% мають середній рівень емпатії, тоді як серед студентів-економістів цей показник становить 24%.

Високий рівень емпатії виявлено у 32% студентів-психологів, порівняно з лише 8% серед студентів-економістів.

Отримані результати свідчать про те, що студенти, які отримують психологічну освіту, в цілому виявили вищий рівень емпатії порівняно з тими, хто отримує економічну освіту. Це може бути пояснено як вродженими здібностями, так і особливостями навчання, що акцентує увагу на розвитку міжособистісних навичок.

Навпаки, економісти, можливо, менше зосереджені на емпатії у своїй професійній підготовці, що відображається у меншій кількості студентів з високим рівнем емпатії. Результати цього дослідження демонструють, що студенти - психологи загалом мають вищий рівень емпатії, ніж студенти -

економісти. Це може бути обумовлено як природними схильностями, так і специфікою навчання, яке акцентує увагу на розвитку міжособистісних навичок. Економісти, з іншого боку, менш сфокусовані на емпатії у своїй професійній підготовці, що відображається у значно меншому відсотку студентів з високим рівнем емпатії.

Такі результати підкреслюють важливість врахування емпатичних здібностей у процесі навчання і професійного розвитку, особливо для спеціальностей, які передбачають значну взаємодію з людьми.

Отримані висновки підкреслюють важливість врахування специфіки процесу навчання та професійного розвитку, особливо для галузей, які передбачають значну взаємодію з людьми.

Відмінності у рівнях емпатії можна пояснити наступними факторами. Наприклад, за вродженими здібностями, студенти, які обрали отримувати психологічну освіту як свою професію, вже на самому початку свого навчання мають більш розвинені емпатичні здібності. Ці здібності бути природними і бути частиною їхньої особистості.

Наступним фактором є те, що студенти – психологи готуються до роботи, яка вимагає високого рівня взаємодії із людьми, що посилює мотивацію до розвитку емпатії. Студенти – економісти, навпаки, можуть більше зосереджуватися на аналітичних та технічних аспектах своєї майбутньої професії, що може знижувати їхню увагу до розвитку емпатичних здібностей, яка також може так само допомагати – студентам економістам у майбутні при вирішенні групових задач.

Результати рівневого розподілу емпатії серед студентів подано графічно (рис. 2.3).

Далі у емпіричному дослідженні була використана методика на визначення рівня прояву стресостійкості студентів, що отримують психологічну освіту та студентів, що отримують економічну освіту Коннора – Девідсона. За результатами методики шкали стресостійкості Коннора – Девідсона отримано такі результати.

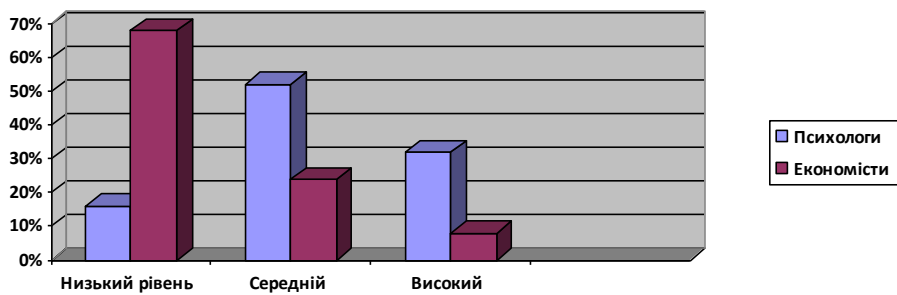

Рис.2.4. Результати рівневої емоційної емпатії серед студентів (за методикою діагностики емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн))

Серед студентів – психологів 20% респондентів мають високий рівень стресостійкості, що може вказувати на те, що студенти-психологи краще підготовлені до подолання стресу завдяки своїм знанням і навичкам, отриманим під час навчання порівняно зі студентами, що отримують економічну освіту, оскільки серед студентів – економістів лише 4% студентів – економістів мають високий рівень стресостійкості, що може бути викликано недостатнім рівнем знань і навичок у сфері психології і самоконтролю.

Помірний рівень стресостійкості мають 64% студентів – психологів, що свідчить про середню здатність до стрес-менеджменту і стресових ситуацій, натомість помірний рівень стресостійкості 24% мають студенти, що отримують економічну освіту, що свідчить про кращу підготовку до стресових ситуацій, але все ж потребують додаткової підтримки. Низький рівень стресостійкості 16% студентів, що отримують психологічну освіту, що означає потребу в додаткових засобах та методах підвищення стресостійкості для цієї групи студентів, у той час як значна частина (72%) студентів – економістів має низький рівень стресостійкості, що вказує на високий ризик виникнення стресових станів та неможливості у контролі власних емоцій під час стресових ситуацій.

Таким чином студенти – психологи демонструють значно вищі рівні стресостійкості порівняно зі студентами – економістами. Це також можна

пояснити тим, що для подолання стресу навчальна програма студентів – психологів надає більшу кількість інформації та практичних навичок щодо управління стресом.

Це може бути обумовлено тим, що навчальна програма з психології включає більше інформації про управління стресом і методи його подолання, у той час як навчальна програма студентів – економістів не передбачає забезпечення студентів інформацією щодо подолання стресу та способи управління стресом у разі виникнення, наприклад, міжособистісних непорозумінь студентів під час навчання, а також способів вирішення конфлікту, який допомагає студентам – психологам екологічно вирішувати питання, якщо під час навчання або дозвілля між двома особистостями виникла конфліктна ситуація.

З іншого боку, навчальні програми економічних спеціальностей (зокрема спеціальності «Економіка підприємства») не передбачають достатньої кількості інформації щодо подолання стресу та способів управління ним, що призводить до меншої підготовленості студентів – економістів до стресових ситуацій.

Дані дослідження, що вдалося отримати завдяки даному емпіричному дослідженню рівнів стресостійкості здобувачів психологічної та економічної освіти показані нижче у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 - Результати дослідження рівня стресостійкості у респондентів за методикою Шкали стресостійкості Коннора-Девідсона

Показник вираженості рівня стресостійкості	Рівні прояву	Респонденти			
		Студенти психологи к-сть.: 25 осіб		студенти економісти к-сть: 25 осіб	
		к-сть.	у %	к-сть.	у %
	Низький	4	16,0	18	72,0
	Помірний	16	64,0	6	24,0
	Високий	5	20,0	1	4,0

Результати рівневого прояву стресостійкості серед груп студентів подано графічно (рис. 2.4)

Рис. 2.5. Результати рівневого прояву стресостійкості студентів (за методикою Шкали стресостійкості Коннора-Девідсона)

Для того, щоб обчислити порівняння відмінностей показників інтегративного показника рівня емоційного інтелекту у студентів – психологів та студентів – економістів, ми здійснили порівняльне обчислення за допомогою t – критерію Стьюдента за допомогою статистичної програми SPSS.

Метою порівняння було визначити чи відрізняються емоційні прояви та розпізнавання емоцій як у студентів, що отримують психологічну освіту, так і у студентів, що отримують економічну освіту. Було висунуто припущення, що емоційні прояви студентів не є значними, оскільки вважається, студенти таких груп не виявляють різних емоційних реакцій на ті чи інші життєві обставини.

Отже, розглянемо результати емпіричного дослідження порівняння інтегративних показників емоційного інтелекту між студентами – психологами та студентами економістами.

За вихідними даними: t – критерій становить 5.529; ступені свободи (df) = 48; Рівень значущості (p) становить 0.05. T - критерій використовується для перевірки гіпотез про середні значення двох незалежних вибірок. Тож у даному випадку порівнювалися середні значення емоційного інтелекту студентів – психологів та студентів – економістів.

Таблиця 2.6 - Таблиці порівняння відмінностей інтегративних показників емоційного інтелекту двох груп студентів (студентів – психологів та студентів – економістів) за Т – критерієм Стьюдента

T-Test

[DataSet0]

Group Statistics					
Спеціальність	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	
Емоційний_інтелект	Економічна_та_соціальна_психологія	25	56,4000	14,16274	2,83255
	Економіка_підприємств	25	31,6800	17,29817	3,45983

Independent Samples Test										
	Levene's Test for Equality of Variances		T-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference		
								Lower	Upper	
Емоційний_інтелект	Equal variances assumed	,578	,451	5,529	48	,000	24,72000	4,47129	15,72988	33,71012
	Equal variances not assumed			5,529	46,200	,000	24,72000	4,47129	15,72082	33,71918

За визначенням гіпотез, нульова гіпотеза (H₀) передбачає те, що немає певних вагомих відмінностей у рівні емоційного інтелекту між студентами – психологами та студентами – економістами. Також альтернативна гіпотеза (H₁) вказує на те, що відмінності у рівні емоційного інтелекту між студентами – психологами та студентами – економістами усе ж існують.

Для визначення було використано таблицю t – розподілу [37].

Оскільки стандартне значення Т-критерію Стьюдента при рівні значущості (p) = 0.05, та ступеню свободи 48 становить 2.01. Це означає, що так як Т-емпіричний є більшим за Т-критерій, який становить 2.01. Дані значення вказують на те, що існує статистично значуща відмінність середніх значень інтегративних показників емоційного інтелекту двох груп студентів (студентів – економістів та студентів – психологів). Це означає, що нульову гіпотезу відкинуто. Результати дослідження порівняння інтегрального

показника емоційного інтелекту у студентів, що отримують економічну освіту та психологічну освіту, свідчать про те, що між студентами – психологами та студентами – економістами існують статистично значущі відмінності у рівні емоційного інтелекту. Це означає, що студенти даних двох груп відрізняються за емоційними проявами та розпізнаванням емоцій як своїх, так емоцій і почуттів інших людей.

Це свідчить, що значущі відмінності між цими групами існують. Це може бути зумовлено тим, що студенти – психологи та студенти – економісти мають різні рівні прояву емоційного інтелекту та по різному можуть сприймати, як і власні емоції, так і емоції тих людей, що їх оточують.

Щоб визначити взаємозв'язок емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості, а також взаємозв'язок між емоційним інтелектом та емпатією, а також взаємозв'язок між соціальною фрустрованістю та рівнем стресостійкості студентів студентів ми здійснили кореляційний аналіз методом Пірсона за допомогою розрахунків формули за допомогою програми Excel та саму формулу коефіцієнта кореляції Пірсона.

Після проведення кореляції нам вдалося прийти до відповідних результатів, що зображені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.6.-Результати кореляційного аналізу за Пірсоном між інтегральними показниками емоційного інтелекту, соціальної фрустрованості, емпатії, стресостійкості студентів

Показники	Значення коефіцієнта кореляції
Емоційний інтелект та Соціальна фрустрованість	0.02
Емоційний інтелект та Емпатія	0.84
Соціальна фрустрваність та стресостійкість	- 0.64

Отже, за результатами обчислення взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості коефіцієнт дорівнює 0.02. Це свідчить про те, що взаємозв'язок між емоційним інтелектом та соціальною фрустрованістю між двома групами студентів не є статистично значущим.

Таблиця 2.7.- Скан – копія таблиці Результати обчислення кореляційного зв'язку за допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона між інтегральними показниками емоційного інтелекту та соціальної фрустрованості, а також емоційного інтелекту та емпатії, соціальної фрустрованості та рівня стресостійкості студентів

138					
139		Кореляційний зв'язок	Результат за кореляцією Пірсона		
140		Ei та Соціальна ф	0.02		
141		Ei та Емпатія	0.84		
142		Сф та стресостійкість	- 0.64		
143					
144					

Але даний результат дослідження показує, що зв'язок соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту не є статистично значущим, що може свідчити про те, що люди (зокрема, студенти) можуть мати різний рівень емоційного інтелекту, при цьому кожен може мати ризик бути соціально фрустрованим, оскільки усе залежить не тільки від внутрішніх, але і зовнішніх факторів.

Можемо так само взяти для прикладу ситуацію, коли студент із середнім рівнем емоційного інтелекту може мати великий рівень соціальної фрустрованості, через певні труднощі у соціальному житті. Це можуть бути взаємовідносини із родичами, батьками та одногрупниками. Саме через такі фактори може зростати рівень соціальної фрустрованості, оскільки незадоволеність певними соціальними досягненнями може спричинити внутрішньообистісні конфлікти, які можуть призводити до соціальної фрустрованості, що у майбутньому може призвести навіть до депресії та депресивних станів. Також навіть маючи високий або середній рівень емоційного інтелекту, людина, перебуваючи у довготривалому стані соціальної незадоволеності, наприклад, від навчання, взаємодії із одногрупниками, викладачами, співробітниками кафедри, може знаходитися у постійному стані пригнічення, що призводить до збільшення рівня соціальної фрустрованості.

Подібні ситуації частіше за все можуть зустрічатися серед студентів, що отримують економічну освіту. Оскільки студенти, що отримують психологічну освіту через специфіку свого навчання мають більшу вірогідність тримати баланс між емоційними проявами та вчинками, а також мати більшу вірогідність в урегулюванні конфліктів за допомогою вербальних комунікацій, що дозволяє значно зменшити ризик появи конфліктів та виникнення соціальної фрустрованості, ніж у студентів – економістів.

За отриманими даними, було виявлено, що Коефіцієнт кореляції Пірсона між емоційним інтелектом та емпатією становить 0.84. Такий результат свідчить про позитивний кореляційний зв'язок. Це означає, що існує високий ступінь взаємозв'язку між рівнем емоційного інтелекту та емпатії у досліджуваних студентів – психологів та студентів – економістів.

Позитивна кореляція означає, що зі зростанням рівня емоційного інтелекту також зростає рівень емпатії. Тобто люди з вищим емоційним інтелектом, як правило, мають більш високий рівень емпатії.

Такий статистично значущий взаємозв'язок може вказувати на те, що розвиваючи емоційний інтелект, можна також очікувати зростання рівня емпатії.

Такий взаємозв'язок рівня емоційного інтелекту та емпатії позитивно впливати на соціальну взаємодію студентів зі своїм оточенням, оскільки маючи високий рівень емпатії, людина здатна легше розуміти емоції інших людей та знаходити спільну мову, розуміти емоційний стан свого співрозмовника, розуміти емоційний стан групи, у якій знаходиться. Від розуміння своїх власних емоцій та емоцій інших людей, а також уміння керувати своїми емоціями та емоціями оточуючих сприяє екологічним та позитивним змінам та взаємодії у групі.

Виходячи також з даних результатів, можна зробити висновок що емоційним інтелектом та емпатією існує статистично значущий позитивний взаємозв'язок. За проведеними дослідженнями встановлено, що між рівнем соціальної фрустрації та стресостійкістю студентів існує взаємозв'язок.

Оскільки коефіцієнт кореляції Пірсона, який становить -0.64 , свідчить про негативний кореляційний зв'язок між цими двома факторами. Це означає, що зі зростанням рівня соціальної фрустрації знижується рівень стресостійкості серед студентів.

Іншими словами, студенти, які відчують більш виражену соціальну фрустрацію, зазвичай мають меншу здатність витримувати стрес.

Це може бути пов'язане з тим, що соціальна фрустрація може спричиняти психологічний дискомфорт і знижувати здатність студентів ефективно впоратися зі стресовими ситуаціями.

Ці результати також вказують на можливі відмінності між студентами, що отримують економічну освіту та психологічну освіту, оскільки специфіка навчання, взаємодія між студентами різних факультетів значно відрізняється між собою.

Наприклад, студенти економічних спеціальностей, які мають низький або помірний рівень стресостійкості, можуть бути більш схильні до соціальної фрустрації порівняно зі студентами психологічних напрямів, які мають високий рівень стресостійкості.

Це може бути пов'язане зі специфікою їх навчальної діяльності та наскільки студенти є соціально – адаптовані до можливих стресів, які можуть виникати під час міжособистісних конфліктів, що можуть виникати під час учбового процесу.

Наприклад, студенти психологічних спеціальностей, завдяки специфіці свого навчання, можуть розвивати навички соціальної адаптації та комунікативні здібності, що сприяють їхній здатності ефективно впоратися зі стресом та уникнути соціальної фрустрації.

Можна також зробити припущення, що низький рівень соціальної фрустрованості у студентів, що отримують психологічну спеціальність залежить не тільки від навчання, яке надає студентам спеціальні знання та певні навички урегулювання конфліктів, навичок для подолання та боротьби зі стресом, а також здобуття необхідних знань для ефективної комунікації з

іншими людьми, оточенням, що у свою чергу буде необхідно для ефективного опанування майбутньої професії. Студенти – психологи мають схильність до відчуття емоцій та емпатії до інших людей, а також на застосування комунікативних навичок для побудови нових відносин та урегулювання. У той час як студенти – економісти не відчувають високої потреби у комунікаціях, оскільки специфіка їхнього навчання спрямована на набуття аналітичних навичок у сфері економіки.

Отримані результати наголошують на важливості розвитку емоційного інтелекту як одного з ключових елементів загальної психологічної стійкості особистості. Це має практичне значення, оскільки дозволяє розробляти рекомендації для освітніх програм і тренінгів, спрямованих на підвищення рівня емоційної компетентності. Посилення цієї компетентності може відігравати важливу роль у зменшенні рівня соціальної фрустрованості в суспільстві та сприяти створенню більш сприятливого середовища для всіх його членів.

Значущість отриманих результатів підкреслює необхідність розвитку емоційного інтелекту як складової загальної психологічної стійкості особистості. Це дозволяє запропонувати практичні рекомендації для освітніх програм та тренінгів, спрямованих на підвищення емоційної компетентності, що, в свою чергу, може знизити рівень соціальної фрустрованості в суспільстві.

Це свідчить про захисну роль емоційного інтелекту в умовах соціальних труднощів. Високий емоційний інтелект сприяє кращому управлінню власними емоціями та більш успішній адаптації до складних соціальних ситуацій.

Оскільки студенти, що отримують психологічну освіту через специфіку свого навчання мають більшу вірогідність тримати баланс між емоційними проявами та вчинками, а також мати більшу вірогідність в урегулюванні конфліктів за допомогою вербальних комунікацій, це дозволяє значно зменшити ризик появи конфліктів та виникнення соціальної фрустрованості, ніж у студентів – економістів.

Висновок до другого розділу.

Отримані результати емпіричного дослідження порівняння інтегративного показника емоційного інтелекту студентів двох груп, що здобувають психологічну та економічну освіту, свідчать про те, що між показниками емоційного інтелекту існують статистично значущі відмінності, що підтверджуються Т-критерієм Стьюдента.

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що у даній вибірці респондентів не виявлено статистично значущого взаємозв'язку між інтегральним показником емоційного інтелекту та соціальною фрустрованістю. Це свідчить про те, що у даній вибірці респондентів рівні прояву емоційного інтелекту не мають взаємозв'язку з соціальною фрустрованістю.

Встановлено статистично значущий взаємозв'язок між інтегральним рівнем емоційного інтелекту та рівнем емпатії. Це свідчить про те, що розвиток емоційного інтелекту сприяє розумінню інших людей та прояву до них співчуття та співпереживання.

Виявлено негативний статистично значущий взаємозв'язок між рівнем соціальної фрустрованості та стресостійкості. Це свідчить, що здатність протистояти стресам зменшує вплив соціальних фрустраторів, тобто чим вищий рівень стресостійкості, тим нижчий рівень соціальної фрустрованості.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз літературних джерел та емпіричні дослідження дозволили зробити ряд важливих висновків.

Емоційний інтелект визначено як комплексну здатність, що включає усвідомлення, розуміння та управління своїми емоціями, а також емоціями інших людей, а також здатність до емпатії.

Високий емоційний інтелект сприяє кращій соціальній адаптації, підвищенню рівня життєзадоволення та зниженню ризику виникнення психічних розладів, пов'язаних із соціальною фрустрованістю.

Як зазначає Л. Карамушка, соціальна фрустрованість являє собою такий вид психічної напруги, при якому особистість відчуває незадоволеність своїми життєвими досягненнями та соціальним становищем у ієрархії суспільства, у якому вона знаходиться. Тобто під час соціальної фрустрованості висвітлюється ставлення людини до власної життєвої позиції.

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що у даній вибірці респондентів (студенти-психологи та студенти-економісти) не виявлено статистично значущого взаємозв'язку між інтегральним показником емоційного інтелекту та соціальною фрустрованістю. Це свідчить про те, що у даній вибірці респондентів рівні прояву емоційного інтелекту не мають взаємозв'язку з соціальною фрустрованістю.

Встановлено статистично значущий взаємозв'язок між інтегральним рівнем емоційного інтелекту та рівнем емпатії. Це свідчить про те, що розвиток емоційного інтелекту сприяє розумінню інших людей та прояву до них співчуття та співпереживання.

Виявлено негативний статистично значущий взаємозв'язок між рівнем соціальної фрустрованості та стресостійкості. Це свідчить, що здатність протистояти стресам зменшує вплив соціальних фрустраторів, тобто чим вищий рівень стресостійкості, тим нижчий рівень соціальної фрустрованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аршава І.Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика: (Монографія) / Дніпропетров. Націон. університет. – Д.: Вид-во ДНУ, 2006. – 336 с. – Бібліогр.: с. 313-335
2. Бойчук Ю. Д /Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за загальною редакцією проф./-Харків: Оригінал, 2018. - 724 с
3. Божок Н.О. Психологічний аналіз дослідження фрустраційної толерантності в студентському віці. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. /Серія № 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. / Драгоманова, 2009. № 28 (52). С. 178- 186.
4. Бедлінський В.О./ Депресивна симптоматика/особливості перебігу залежно від віку пацієнта. Психоневрологія та нейропсихіатрія/2018/№ 3 (96). С. 22-24
5. Васильківський І.П./Порівняльний аналіз моделей емоційного інтелекту в психолого – педагогічній літературі. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України./Серія: Педагогіка
6. Вітенко І.С., Вітенко Т.І./Основи психології.Підручник для студентів ВМНЗ III-IV рівнів акредитації./ Видавництво НОВА КНИГА/ 2001/ 254 с.психологія, філософія./2017
7. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології. Підручник для студентів ВМНЗ III-IV рівнів акредитації. Видавництво НОВА КНИГА. – 2001. – 254 с.
8. Ван, Д., Пекар, К., Баккер, А., Шермер, Дж., Вернон, П., Данкель, К. та Петрідес, К/Перекриття між загальним фактором особистості та емоційними інтелектом/ А метааналіз/Психологічний вісник /2017
9. Войтовська/ О. М. ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: НАУКОВІ ЗАПИСКИ ВЧЕНИХ : збірник матеріалів конференції / за заг. ред.

проф. Т. О. Олефіренка. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – 344 с

10. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія / Власова О.І. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 308 с.

11. Воронов О.І/ Методика діагностування соціально – психологічних впливів на прийняття державно – управлінських рішень в індетермінованих умовах: навч.-метод. посіб. / О. І. Воронов.– К. : НАДУ, 2017. – 271 с.

12 . Верітова О. С. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. С. 224–22

13. Гоулман Д./Емоційний інтелект / [пер. з англ. С.-Л. Гумецької]/Харків /Віват/ 2019. -512 с.

14. Дерев'янку С. П. емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища/ автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук / С. П. Дерев'янку. – К., 2009. – 20 с.

15. Дерев'янку С. П. /Роль емоційного інтелекту в соціально-психологічній адаптації особистості. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. /Серія: Психологічні науки: [зб. наук. праць у 2-х т.]. Чернігів: ЧДПУ/2008

16. Дерев'янку/ С.П.Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища/ автореф. Дис канд. психол. наук: 19.00.05/ – Київ: Б.в., 2009. – 19с

17. Здойма А. М. /Розвиток емоційного інтелекту як складової сучасного менеджменту /НТУУ «Київський Політехнічний Інститут». /Київ/2017.

18. Іщук О.В. Організаційна культура вищого навчального закладу як чинник становлення професійної ідентичності студентів: автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія / О.В. Іщук. – К. : Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2013. – 20 с

19. Іванова Є.О./Чинники розвитку емоційного інтелекту в підлітків та психокорекційна робота щодо оптимізації його рівня. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. /2015

20. Карамушка Л.М, Заїка.І.В. /Соціальна фрустрованість освітнього персоналу: зв'язок зі складовими організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів / Л.М. Карамушка, / Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. /2016. –С. 40-48.

21. Карамушка Л.М., Креденцер О.В., К.В. Терещенко/Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: монографія /за ред. Л.М. Карамушки. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 288 с.

22. Карамушка Л.М. Соціальна фрустрованість освітнього персоналу: зв'язок зі складовими організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів / 2016

23. Карамушка, І.В. Заїка / Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. /Том І : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. / Вип. 45. – С. 40-48.

24. Карамушка Л.М. Організаційна культура загальноосвітніх навчальних закладів: науково-методичний посібник / Л.М. Карамушка, А.М. Шевченко. /Біла Церква: КОІПОПК, 2013. – 102 с.

25. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І./К 75 Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана.– Луцьк: РВВ—Вежа/Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с.

26. Корольчук М.С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М.С. Корольчук. - К.: Фірма «ІНКОС»,

27. Козішкурт Юлія Валеріївна/ магістерська робота «Особливості емоційного інтелекту сучасної молоді у віці ранньої дорослості»/ Міністерство освіти і науки України Національний університет «Києво-Могилянська

академія». Факультет соціальних наук та соціальних технологій Кафедра психології та педагогіки/Київ – 2021

28. Куценко, Я./ Емоційний інтелект: проблеми діагностики. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"/ Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України/ Кам'янець-Подільський/2019

29. Кокун О.М. /Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності/ Монографія. – К.: Міленіум/2004. – 265 с.

30. Кушніков О.. Пфайфер Самюель. /Депресія: Хвороба сучасності / пер.– Львів/Свічадо/ 2017. – 88 с.

31. Лазуренко О. До проблеми визначення змісту емоційної компетентності / О. Лазуренко /Молодь і ринок. - 2014. - № 2. /С. 124-130

32. Лагодзінська В.І./ Взаємозв'язок розвитку креативного потенціалу освітніх організацій і типів організаційної культури / Актуальні проблеми розвитку організаційної та економічної психології в Україні: тези II Всеукраїнського конгресу з організаційної та економічної психології (Кам'янець-Подільський, 28–30 травня 2015 р.) / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – С. 38–39.

33. ЛЯЩ О.П. УДК/159.613.4 Юн вік як фактор розвитку емоційного інтелекту/ у Психологія: реальність і перспективи

34. Лемак М.В., Петрище В.Ю. / Психологу для роботи. Діагностичні методики/ Вид. 2-ге. 2012. – 616 с.

35. Макарчук Н.О./Особистісні детермінанти подолання конфліктності в юнацькому віці: навч. метод. посіб. / Н.О. Макарчук, Н.І. Пов'якель; НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: «Автореферат»/ 2006. – 105 с.

36. Макарчук. Н. О. /Психологія особистісної саморегуляції при ментальних порушеннях розвитку / Проблеми сучасної психології. /2017. /Вип. 36. /С. 173-184.

37. Мельниченко О.П., Якименко І.Л., Шевченко Р.Л./ Навчальний посібник / – Біла Церква /2006.– с.

38. Милославська О.В./Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціального інтелекту/Вісник Національного університету оборони України 5 (30)/2012. - С. 240-245

39. Мітічкіна О. О. Соціально-психологічні чинники формування організаційної культури студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис.канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / О. О. Мітічкіна; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – 20 с.

40. Наказна І. М. / Психіатрія: навчальний посібник [для практичних психологів вищих навчальних закладів] /Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. / Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011

41. Носенко Е.Л., А.Г. Четверик-Бурчак/ ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ДОСЯГНЕННЯ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ/ Монографія/Міністерство освіти і науки України Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара/ За ред. члена-кор. НАПН України д-ра психол. наук, проф. Носенко Е.Л./ Київ /«Освіта України»

42. Носенко Е.Л., Коврига Н. В./ ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ, ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ/ Міністерство освіти і науки України Дніпропетровський національний університет/ Монографія/ Київ 2003

43. Носенко Е. Л. Н. В. Коврига /Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції /монографія / Вища школа, 2003. – 126 с

44. Носенко, Е.Л. Курс лекцій з дисципліни «Теорія емоційного інтелекту» із завданнями для самоконтролю / Е.Л. Носенко, А.Г. Четверик-Бурчак. – 2016. – 113 с.

45. Никоненко Ю.М., Боснюк В.Ф./ Взаємозв'язок тривожності з фрустрацією у курсантів. Матеріали міжнародної НПК курсантів та студентів НУЦЗУ/ Харків/ 2013. С.438-439.

46. Опанасюк І.В./Психологічна сутність феномену «емоційний інтелект». Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія./ Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника»/ 2013. Вип. 18. Ч. 1. 213 с.

47. Остополець І.Ю. Діагностика і психокорекція професійних фрустрацій вчителя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / І.Ю. Остополець; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – К., 2003. – 20 с.

48. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляція мислення практичного психолога. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 294 с.

49. Сиротенко В.П. Роль емоцій у професійній діяльності працівників ОВС / В.П. Сиротенко / Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України – 2011. Випуск 13. – С. 394–405.

50. Сняданко І.І. Соціально-психологічні умови формування організаційної культури промислового підприємства /дис. канд. психол. наук : 19.00.05 / І. І. Сняданко; Ін-т психології ім. Г. С.Костюка АПН України. – К., 2007. – 333 с.

51. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003/46. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра /Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 209–402.

52.Титаренко Т. М /Наукові студії із соціальної та політичної психології. / 2019/ Вип. 43 /С. 54-62.

53. Тимошко Г.М. Аналіз феномену «Організаційна культура» у педагогічній теорії і практиці / Г.М. Тимошко / Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів: Чернігівський НПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2012. – Вип. 96. – С. 148–153.

54. Франкл В. / Людина у пошуках справжнього сенсу/ Харків/Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля»/2022-160 с

55. Холодова О.О. /Загальні й особливі прояви фрустрації./Психологія./Збірник наукових праць. /Київ /НПУ імені М.П.Драгоманова, Випуск 20, /2003/С. 88-94./П.Драгоманова, Випуск 20, 2003. С. 88-94.

56. Холодова О. О. /Психологічні засоби запобігання та корекції фрустрації у професійній діяльності молодих учителів: дисертація канд. психол. Наук/ 19.00.05 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. /К./2003.

57. Шамне А. В. Прахова С. А. /ПСИХОЛОГІЯ ФРУСТРАЦІЙНИХ СТАНІВ ТА РЕАКЦІЙ ПІДЛІТКІВ: ТЕОРІЇ, ПРОБЛЕМИ, ДІАГНОСТИКА /Монографія/ Київ – 2018

58. Яцюк Марія/Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи)/ Навчально-методичний посібник / Марія Яцюк, – Вінниця : Вид-во «Діло», 2019. – 105 с.

59. Наукова стаття [Електронний ресурс] - режим доступу [1187.pdf \(rheumatology.kiev.ua\)](http://1187.pdf(rheumatology.kiev.ua))

60. Rogers C.R. Empatic: an unappreciated way of being / The Counseling Psychologist. / 1975

61. Van, D., Pekaar, K., Bakker, A., Schermer, J., Vernon, P., Dunkel, C., & Petrides, K/ Overlap between the general factor of personality and emotional intelligence/A meta- analysis/Psychological Bulletin /2017

62. Ortony, A., Revelle, W., & Zinbarg/«Why emotional intelligence needs a fluid component»/ In G. Matthews, M. Zeidner, & R. D. Roberts (Eds.)/«The science of emotional intelligence/«Knowns and unknowns»/pp. 288-304/ New York, NY: Oxford University Press/2007

63. The importance of emotional intelligence in early childhood Paavola/Lilla Evelin/2007/

64. Bar-On R. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory / R. Bar-On / J.D.A. Parker (eds.) // Handbook of emotional intelligence. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. – P. 363-388.

65. Gardner, H. /Frames of Mind: the theory of multiple intelligences./New York: Harper and Row/430/1983

ДОДАТКИ

Додаток А

ТЕСТ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ EQ Н. Холла

Інструкція. Нижче наведені висловлювання, які так чи інакше відображають різні сторони життя. Праворуч від кожного твердження напишіть цифру, виходячи з вашого ступеня згоди з ним: повністю не згоден (-3 бали); в основному не згоден (-2 бали); переважно не згоден (-1 бал); частково згоден (+1 бал); в основному згоден (+2 бали); повністю згоден (+3 бали).

Тестовий матеріал

1. Для мене як негативні, так і позитивні емоції служать джерелом знання про те, як чинити в житті.
2. Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити у своєму житті.
3. Я спокійний, коли відчуваю тиск від інших.
4. Я здатний спостерігати зміни своїх почуттів.
5. Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим, щоб діяти відповідно до запитів життя.
6. Коли необхідно, я можу викликати у себе широкий спектр позитивних емоцій, таких як веселощі, радість, внутрішній підйом і гумор.
7. Я стежу за тим, як я себе відчуваю.
8. Після того як щось засмутило мене, я можу легко впоратися зі своїми почуттями.
9. Я здатний вислуховувати проблеми інших людей.
10. Я не зациклююсь на негативних емоціях.
11. Я чутливий до емоційних потреб інших.
12. Я можу діяти на інших людей заспокійливо.
13. Я можу змусити себе знову і знову встати перед обличчям перешкоди.
14. Я намагаюся підходити до життєвих проблем творчо.
15. Я адекватно реагую на настрої, спонукання і бажання інших людей.

16. Я можу легко входити в стан спокою, готовності і зосередженості.
17. Коли дозволяє час, я звертаюся до своїх негативних почуттів і розбираюся, в чому проблема.
18. Я здатний швидко заспокоїтися після несподіваного засмучення.
19. Знання моїх справжніх почуттів важливе для підтримки "гарної форми". 20. Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не виражені відкрито.
21. Я можу добре розпізнавати емоції за виразом обличчя.
22. Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти.
23. Я добре вловлюю знаки у спілкуванні, які вказують на потреби інших людей.
24. Люди вважають мене добрим знавцем переживань інших.
25. Люди, які усвідомлюють свої справжні почуття, краще управляють своїм життям.
26. Я здатний поліпшити настрій інших людей.
27. Зі мною можна порадитися з питань відносин між людьми.
28. Я добре налаштовуюся на емоції інших людей.
29. Я допомагаю іншим використовувати їх спонукання для досягнення особистих цілей.
30. Я можу легко відключитися від переживання неприємностей.

Ключ Шкала 1 - пункти 1, 2, 4, 17, 19, 25.

Шкала 2 - пункти 3, 7, 8, 10, 18, 30.

Шкала 3 - пункти 5, 6, 13, 14, 16, 22.

Шкала 4 - пункти 9, 11, 20, 21, 23, 28.

Шкала 5 - пункт 12, 15, 24, 26, 27, 29

Обробка та інтерпретація результатів Рівні парціального емоційного інтелекту у відповідності зі знаком результатів: 14 і більше - високий; 8-13 - середній; 7 і менше - низький. Інтегративний рівень емоційного інтелекту з урахуванням домінуючого знаку визначається за такими кількісними показниками: 70 і більше - високий; 40-69 - середній; 39 і менше – низький [57].

Додаток Б

Опитувальник Вассермана-Бойко для студентів

ІНСТРУКЦІЯ: Прочитайте, будь ласка, кожне питання і вкажіть одну, найбільш слушну відповідь (позначивши знаком "+" відповідну клітину) [62, с 259].

№	ЧИ ЗАДОВОЛЕНІ ВИ:	Повністю задоволений	Скоріше задоволений	Важко сказати	Скоріше не задоволений	Повністю не задоволений
1	Житло-побутовими умовами					
2	Своїм становищем у суспільстві					
3	Становищем у суспільстві (державі)					
4	Матеріальним станом					
5	Сферою послуг і побутового обслуговування					
6	Сферою медичного обслуговування					
7	Проведення дозвілля					
8	Можливістю проводити канікули					
9	Місцем свого навчання					
10	Змістом навчання					
11	Умовами навчання					
12	Взаєминами з друзями, знайомими					
13	Взаєминами з однокурсниками					
14	Взаєминами з викладачами					
15	Взаєминами з адміністрацією вузу					
16	Взаєминами з батьками					
17	Взаєминами з родичами					
18	Взаєминами з сусідами					
19	Можливістю вибору місця навчання					

20	Своїм способом життя в цілому					
----	-------------------------------	--	--	--	--	--

[29, с 259]

Додаток В**Діагностика емпатії (А. Меграбян, М. Епштейн)**

Інструкція. Прочитайте наведені нижче твердження та, орієнтуючись на те, як ви поведетеся в подібних ситуаціях, виразіть ступінь своєї згоди або незгоди з кожним із них. Для цього у відповідній графі бланка для відповідей поставте "птичку" [34].

Текст опитувальника

1. Мене засмучує, коли бачу, що незнайома людина почуває себе самотньо серед інших людей.
2. Мені неприємно, коли люди не вміють стримуватися і відкрито проявляють свої почуття.
3. Коли хтось поруч зі мною нервує, я теж починаю нервувати.
4. Я вважаю, що плакати від щастя нерозумно.
5. Я приймаю близько до серця проблеми своїх друзів.
6. Іноді пісні про кохання викликають у мене багато почуттів.
7. Я б сильно хвилювався(лася), якби мав(ла) повідомити людині неприємну для неї звістку.
8. На мій настрій сильно впливають оточуючі люди.
9. Мені хотілося б отримати професію, пов'язану зі спілкуванням із людьми. 10. Мені дуже подобається спостерігати, як люди приймають подарунки.
11. Коли я бачу людину, яка плаче, то і сам(а) засмучуюсь.
12. Слухаючи деякі пісні, я часом почуваюся щасливим(ою).
13. Коли я читаю книжку (роман, повість і т.п.), то так хвилююся, ніби все, про що читаю, відбувається насправді.
14. Коли я бачу, що з ким-небудь погано поводяться, то завжди серджуся.
15. Я можу залишатися спокійним(ою), навіть якщо всі навколо хвилюються.
16. Мені неприємно, коли люди, дивлячись фільм, плачуть.
17. Коли я приймаю рішення, ставлення інших людей до нього, як правило, ролі не відіграє.
18. Я втрачаю душевний спокій, якщо оточуючі чимось пригнічені.

19. Я хвилююся, якщо бачу людей, які легко засмучуються через дрібниці.
20. Я дуже переживаю, коли бачу страждання тварин.
21. Безглуздо переживати з приводу того, що відбувається у фільмах або про що читаєш у книжці.
22. Мені боляче бачити немічних літніх людей.
23. Я дуже переживаю, коли дивлюся кінофільм.
24. Я можу залишатися байдужим(ою) до будь-яких хвилювань навколо.
25. Маленькі діти плачуть без причини.

Ключ до опитувальника

Номер твердження	Завжди	Часто	Рідко	Ніколи
1	4	3	2	1
2	1	2	3	4
3	4	3	2	1
4	1	2	3	4
5	4	3	2	1
6	4	3	2	1
7	4	3	2	1
8	4	3	2	1
9	4	3	2	1
10	4	3	2	1
11	4	3	2	1
12	4	3	2	1
13	4	3	2	1
14	4	3	2	1
15	1	2	3	4
16	1	2	3	4
17	1	2	3	4
18	4	3	2	1
19	4	3	2	1
20	4	3	2	1
21	1	2	3	4
22	4	3	2	1
23	4	3	2	1
24	1	2	3	4
25	1	2	3	4

Аналіз результатів

Кількісний аналіз результатів тестування проводиться на основі порівняння відповідей учасників дослідження та ключа, який додається до тесту. Чим більша кількість відповідей у бланку відповідей збігається з шифром відповідей у ключі, тим вищий бал отримує учасник дослідження (кожна відповідь, що збігається з ключем, оцінюється в один бал). Крім кількісної оцінки, проводиться якісний аналіз (визначення глибини) емоційної емпатії досліджуваних: 84-99 балів - яскраво виражена глибина сформованості емоційної емпатії; 42-66 балів - виражена глибина; 0-33 бали - невиражена глибина сформованості емоційної емпатії [34, с.126].

Додаток Г
ШКАЛА С

ТРЕСОСТІЙКОСТІ КОННОРА — ДЕВІДСОНА-10 (CD-RISC-10) [59, с.70]

Інструкція: Будь ласка, вкажіть, наскільки Ви погоджуєтеся з такими твердженнями, оцінюючи свій досвід за минулий місяць. Якщо та чи інша ситуація не мала місця останнім часом, як би Ви, на Вашу думку, почувалися за таких обставин? Зовсім невірно (0) Дуже рідко вірно (1) Іноді вірно (2) Часто вірно (3) Майже завжди вірно (4)

Як би Ви, на Вашу думку, почувалися за таких обставин?	Зовсім невірно (0)	Дуже рідко вірно (1)	Іноді вірно (2)	Часто вірно (3)	Майже завжди вірно (4)
1.Я можу адаптуватися до змін.					
2.Я можу впоратися з будь-якими перепонами на своєму шляху					
3.Я намагаюся підходити із гумором до проблем, що виникають					
4.Необхідність протистояти стресам робить мене сильнішим					
5.Я швидко проходжу до норми після хвороб, травм чи інших негараздів					
6.Я вважаю, що можу досягти своєї мети, навіть якщо є перешкоди.					

Продовження таблиці					
7.У стресовій ситуації я не втрачаю здатності зосереджуватись і ясно мислити					
8.Я не з тих, кого зупиняють невдачі.					
9.Я вважаю себе сильною особистістю, коли йдеться про виклики і труднощі життя.					
10.Я можу справлятися з неприємними чи болісними відчуттями, такими як сум, страх та гнів.					

Підрахуйте бали у кожному стовпчику 0 + ____ + ____ + ____ + ____ Додайте суми по кожному стовпчику, щоб дізнатися загальний бал CD-RISC =

Додаток Д

**Первинні дані емпіричного дослідження емоційного інтелекту,
соціальної фрустрованості, емпатії та стресостійкості**

№ ре сп	Вік	Стать: чол./жін.	Методика Н. Холла «Емоційний інтелект»(в балах)					(в балах)				
			Емоцій на обізнані сть	Управлі ння своїми емоція ми	Самомо тивація	Емпатія	Розумін ня емоцій інших людей	Інтегра льнийп оказник (EI)	Соц. фруст ровані сть	Емп атія	Стрес остійк ість	
Студенти _ Спеціалізація: Економічна та соціальна психологія												
1	18-21	жін	13	8	3	15	14	53- с	1.9- зниж	56 – с	30 – п	
2	18-21	жін	11	3	5	9	9	37-н	2.55- п	35 – н	24 – н	
3	18-21	жін	15	10	13	14	13	65-с	2.8 – п	84 – в	27 – п	
4	18-21	Жі н	15	7	9	13	12	56- с	1.95 – зниж	66 - с	31 – п	
5	18-21	жін	16	12	10	17	16	71- в	1.95 – зниж	99 – в	33 – в	
6	18-21	жін	16	12	10	10	16	64- с	2.95 – п	64 – с	31 – п	
7	18-21	жін	10	-5	1	11	11	28-н	2.15 – п	33 – н	23 – н	
8	18-21	чол	13	9	5	9	1	37- н	2.5 – п	38 – н	24 – н	
9	18-21	чол	3	4	13	6	1	26- н	2.9 – п	40 – н	25 – н	
10	18-21	жін	17	4	11	14	13	59- с	2.9 – п	85 – в	32 – п	
11	18-21	жін	14	11	18	16	15	74- в	1.1 – д. н.	84 – в	36 – в	
12	18-21	чол	12	15	14	15	13	69 -с	1.45 – зниж	43 – с	32 – п	
13	18-21	жін	11	9	13	11	12	56 – с	2.85 – п	46 – с	31 – п	
14	18-21	жін	13	12	9	15	14	63- с	2.85 – п	86 – в	32 – п	
15	22-25	чол	10	8	10	8	8	44- с	1.45 – д. н.	42 – с	32 – п	
16	18-21	чол	13	1	8	11	8	41- с	2.85 – п	46 – с	27 – п	
17	18-21	жін	11	8	9	9	11	48 – с	2.9 – п	48 – с	28 – п	
18	18-21	жін	15	10	14	13	13	65- с	2.15 – п	59 – с	27 – п	
19	18-21	жін	13	9	11	13	12	58 -с	1.7 – д. н.	55 – с	26 – п	
20	18-21	жін	10	23	12	13	16	74 – в	0.4 – в	92- в	40 – в	
21	18-21	жін	14	14	14	16	17	75 – в	0.5 – в	83 – в	35 – в	
22	18-21	жін	8	20	12	10	11	61- с	1.25 – зниж	56 – с	30 – п	
23	18-21	жін	8	12	12	11	11	54 – с	1 – д. н.	42 – с	28 – п	
24	18-21	жін	15	15	16	13	12	71- в	1.25 – д. н.	81 – в	39 – в	

25	18-21	жін	16	9	11	13	12	61- с	1.35 – д. н.	64 – с	31 – п
Студенти Спеціалізація: Економіка підприємства											
26	16-17	Чо ло	6	-6	9	14	4	27-н	2.15 – п	62 – с	23 – н
27	22-25	Жі н	12	5	10	15	11	53 – с	3.15 – д. в.	66 – с	20 – н
28	18-21	Чо л	3	15	-9	-4	7	12- н	2.65- п	28 – н	22 – н
29	16-17	Жі н	11	4	5	3	4	27-н	2.3 – невиз	36 – н	24 – н
30	18-21	Чо л	4	-5	7	-3	10	13-н	2.3 – невиз	26 – н	25 – н
31	22-25	жін	3	7	10	10	8	38- н	3 – підв	29 – н	20 – н
32	22-25	чол	15	11	11	9	4	50 – с	2.6 – п	65 – с	28 – п
33	18-21	жін	11	1	7	10	12	41- с	3.25 – д. в.	66 - с	30 – п
34	18-21	жін	10	-7	-7	12	13	21-н	3 – підв	29 – н	21 – н
35	18-21	чол	-4	-4	9	4	10	15- н	3 – підв	21 – н	15 – н
36	18-21	чол	16	15	16	16	16	79- в	1.4- д.н.	89 – в	36 – в
37	18-21	чол	5	6	8	7	11	37- н	2.5 – п	66 – с	21 – н
38	16-17	жін	3	4	1	9	10	27-н	2.5 – п	33 – н	30 – п
39	16- 17	чо л	1	11	4	6	1	23-н	2.95 – п	32 – н	24 – н
40	18- 21	чо л	-1	-7	4	8	10	14 - н	2.4 – невиз	29 – н	23 – н
41	16- 17	жін	15	9	15	15	15	69- с	2.4 – невиз	89 – в	30 – п
42	16- 17	жін	6	1	6	-1	-2	10-н	2.0 – невиз	33 – н	17 – н
43	18- 21	чо л	6	11	3	1	2	23- н	2.5 – п	31 – н	27 – п
44	16- 17	жін	9	-6	9	14	4	30-н	3 – підв	29 – н	21 – н
45	18- 21	чо л	9	-1	7	1	3	19 - н	3.25- д.в.	33- н	26 – н
46	18- 21	чо л	11	3	8	2	-2	22- н	3.35 – д. в.	33 – н	17 – н
47	18- 21	жін	5	8	4	8	1	26- н	3 – підв	35 – н	20 – н
48	16- 17	чо л	9	4	9	8	4	34- н	3.25- д. в.	36 – н	20 – н
49	16- 17	чо л	13	2	12	8	8	43- с	1.9 – зниж	66 - с	29 – п
50.	22- 25	жін	6	5	8	8	12	39- н	2.9 – п	32 – н	26 – н

Короткий звіт подібності

Ім'я користувача:
Педагогіки та психології Кучерява Катерина

ID перевірки:
1016347585

Дата перевірки:
11.06.2024 14:34:37 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
11.06.2024 14:40:45 EEST

ID користувача:
100005735

Назва документа: Усенко К. Т. Взаємозв'язок соціальної фрустрованості та емоційного інтелекту особистості

Кількість сторінок: 54 Кількість слів: 11924 Кількість символів: 91361 Розмір файлу: 375.39 KB ID файлу: 1016149489

13.8% Схожість

Найбільша схожість: 4.16% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1011319640)

10.6% Джерела з Інтернету

319

Сторінка 56

9.69% Джерела з Бібліотеки

327

Сторінка 59

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел